

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Barbora Jirková

Kulty hor a vod v tradičním Vietnamu

The Mountain and Water Cults in Traditional Vietnam

Praha, 2012

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Maršálek, Ph.D.

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé práce Mgr. Jakobovi Maršálkovi, Ph.D. za podporu a cenné připomínky, paní Ing. Binh Slavické za pomoc při překladech z vietnamštiny a v neposlední řadě také svým rodičům za korektury a komentáře k textu práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů.

V Praze dne 26. srpna 2012

.....

Barbora Jirková

Abstrakt:

Tato práce se zabývá problematikou horských a vodních kultů v tradičním Vietnamu, tedy v období od 11. do poloviny 19. století, viděných skrze primární prameny. Práce se nejprve zaměřuje na vývoj vztahu nadpřirozena a státu. Dále jsou v kontextu vietnamských náboženských představ obecně charakterizována vodní a horská božstva, jejich kulty a praktické aspekty jejich uctívání. Nakonec se práce podrobněji zabývá vybranými významnými kulty hor a vod.

Klíčová slova:

náboženství, dějiny, rituály, Vietnam, kulty hor, kulty vod, státní kulty

Abstract:

This thesis examines the problem of mountain and water cults in traditional Vietnam, e.g. in the period from 11th to mid 19th century, as seen through primary sources. First the relationship between the state and the supernatural is examined. Then the water and mountain deities, their cults, and practical aspects of worship are characterized in the general context of Vietnamese religious beliefs. Follows a more detailed study of some of the most important mountain and water cults.

Key words:

religion, history, rituals, Vietnam, mountain cults, water cults, state cults

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	7
Úvod.....	8
1 Uctívání horských a vodních božstev – obecná charakteristika.....	15
1.1 Význam horských a vodních kultů v lokální tradici.....	15
1.2 Význam hor a vod na státní úrovni.....	16
1.2.1 Krajina jako zdroj nadpřirozené síly	17
1.2.2 Proměny vztahu nadpřirozena a státu	18
1.3 Charakteristika božstev	24
1.4 Praktické stránky kultu	26
2 Kultury hor	34
2.1 Duch hory Tản Viên: vládce nad počasím	34
2.2 Duch hory Đòng Cồ: ochranné božstvo panovníka	39
3 Kultury vod.....	45
3.1 Přírodní duchové	45
3.1.1 Duch ohnivého draka.....	45
3.1.2 Duch řeky Bạch Hạc	46
3.1.3 Duch řeky Tô Lịch.....	48
3.2 Ctnostní ministři	51
3.2.1 Bratři Trùng Hông a Trùng Hát	51
3.3 Bludné duše.....	53
3.3.1 Duch Lý Đò Uý.....	53
3.3.2 Duch svatyně Phạm Nhan	54
3.3.3 Obětovaní lidé	56
3.4 Mytická zvířata.....	58
3.4.1 Drak	58
3.4.2 Želva	61
Závěr	63
Použitá literatura.....	66
Obrazová příloha	69

Seznam použitých zkratek

BTDDCL	<i>Bắc Thành địa dư chỉ lục</i>
CTTXDBL	<i>Các trấn tổng xã danh bị lãm</i>
CDTK	<i>Công dư tiếp ký</i>
DDC	<i>Dư địa chí</i>
DNNTC	<i>Đại Nam nhất thống chí</i>
DVSKTT	<i>Đại Việt sử ký toàn thư</i>
HNDD	<i>Hà Nội địa dư</i>
HNSXPV	<i>Hà Nội sơn xuyên phong vực</i>
HLHC	<i>Hoàn Long huyện chí</i>
HVDDC	<i>Hàng Việt địa dư chí</i>
KDVSTGCM	<i>Khâm Định Việt sử thông giám cương mục</i>
LNCQ	<i>Lĩnh Nam chích quái</i>
LTHCLC	<i>Lịch triều hiến chương loại chí</i>
QSDB	<i>Quốc sử di biên</i>
QTCLTC	<i>Quốc triều chiếu lệnh thiện chính</i>
TKTP	<i>Truyền kỳ tân phả</i>
TTNL	<i>Tang thương ngẫu lục</i>
VDUL	<i>Việt diên u linh</i>
VSTA	<i>Việt sử tiêu án</i>

Úvod

Uctívání přírodních sil je konstantou vietnamských náboženských představ jak na úrovni lokálních kultů, tak i v rámci systému oficiálního náboženství jednotlivých období vietnamské historie. Význam vodních a horských božstev je patrný již z etiologického mýtu o původu etnika Viêt, podle něhož jsou předky Vietnamců vodní drak a horská víla. Uctívání duchů hory Tản Viên a hory Đòng Cỏ je pak doloženo již v nejstarších vietnamských historických pramenech. Kulty vodních božstev byly a jsou ve Vietnamu všudypřítomné.

Přes nesporný význam vodních a horských kultů nebyla doposud této problematice věnována systematická pozornost. Ačkoliv po ekonomických reformách v polovině osmdesátých let došlo ve Vietnamu k mohutnému oživení do té doby potlačovaného náboženského života, je pro vietnamský režim stále velmi důležité projevy tohoto oživení vhodně ideologicky směřovat. Jelikož potenciál socialistických idejí je v dnešní konzumní a tržně-hospodářské vietnamské společnosti do značné míry vyčerpán, byly tyto nahrazeny nacionalismem, namířeným z historických důvodů především vůči Číně. Jednotlivé významné kulty – jako již zmiňovaný kult Ducha hory Tản Viên, a projevy toho, co bývá souhrnně označováno za lidové náboženství, jsou tak dnes ve Vietnamu v kontextu současného náboženského obrození a návratu k tradicím interpretovány jako „*vyjádření hrdinského ducha vietnamského národa v boji proti nepříteli*“ a projevy „*krásných a dobrých hodnot tradiční vietnamské kultury*“, jejíž autochtonnost je, přes silné ovlivnění čínskou kulturou, velmi zdůrazňována. Takováto interpretace se však nezdá být dostačující.

Tato práce se zabývá kulty hor a vod v *tradičním Vietnamu*. Objasněme si nejprve toto označení. Z časového hlediska tradiční Vietnam vymezujeme velmi široce jako období od 11. do druhé poloviny 19. století. Prvním důvodem takového vymezení je uzavřenost tohoto období mezi dvě dlouhodobé cizí nadvlády – čínskou, resp. francouzskou, jež měly obě na vietnamskou kulturu hluboký vliv. Dále v tomto období, přes vývoj, který můžeme sledovat na úrovni státních institucí a vietnamské kultury obecně, nacházíme nepochybnou kontinuitu. Z hlediska geografického se v této práci omezíme především na nížinaté oblasti severního Vietnamu osídlené majoritním etnikem Viêt, jakožto kolébkou vietnamské civilizace. Tyto oblasti byly po celé dějiny v intenzivním kontaktu se svým severním sousedem Čínou, oproti střednímu a jižnímu Vietnamu, kam Viêtové v průběhu druhého tisíciletí teprve pronikali a odkud vytlačovali původní hinduizované národy (Čamy a Khmery), případně se s nimi mísili, a kde je tudíž situace komplikovanější.

Poté, co jsme si téma vymezili časově a geograficky, zbývá problém, jak vůbec vodní a horské kultury identifikovat. Krom případů, kdy je explicitně řečeno, že daný duch je duchem hory (*thần núi*), řeky (*thần sông*) či jde o vodního ducha (*thủy thần*), jsme se řídili především tím, jaké bylo podle legendy tomu kterému duchovi svěřeno území, kde byl chrám, v němž byl uctíván apod.

Tato práce si klade za cíl na základě studia primárních pramenů charakterizovat horská a vodní božstva a to, jakou roli hrály jejich kultury v tradičním Vietnamu, zejména pak na úrovni oficiálního náboženství, kterou odlišujeme od úrovně lidové. Podle Olgy Dror je ve vietnamském kontextu rozlišování lidového náboženství a náboženství elit, či náboženství oficiálního přinejmenším problematické, vzhledem k absenci výraznější dichotomie městské a venkovské lidové kultur.¹ Přesto tato práce s takovýmto rozlišením pracuje, jelikož je očividné, že státní a lidová úroveň náboženských představ nebyly totožné.

V první kapitole této práce nejprve načrtneme, jakým způsobem ovlivnilo prosazení konfucianismu mezi vietnamskými elitami vztah státu a nadpřirozena. Dále se zaměříme na to, jaké byly charakteristické vlastnosti a kompetence horských a vodních duchů. Nakonec se seznámíme s praktickými stránkami uctívání těchto božstev.

Druhá kapitola je věnována kultům hor a budeme se v ní zabývat dvěma nejvýznamnějšími kultury hor tradičního Vietnamu – kultury duchů hor Tản Viên a Đòng Cỏ. První z nich, duch hory Tản Viên, si svůj význam udržel až do současnosti, snad i proto, že jeho nejvýraznější kompetencí je vláda nad počasím, jež je stěžejní v podmínkách převážně zemědělské společnosti, již Vietnam až do 20. století byl. Duch hory Đòng Cỏ je naopak případem ducha, jehož význam v průběhu dějin upadl. Jeho význam ve státním kultu se totiž odvíjel především od jeho role osobního ochránce panovníka, jemuž se při tomto duchu za dynastií Lý a Trần přísahala věrnost. S postupným prosazováním konfucianismu při správě státu byl však obřad přísahy věrnosti opuštěn a význam tohoto kultu upadl.

Ve třetí kapitole se budeme zabývat vodními kultury. Oproti kultům hor jsou kultury vod na jednu stranu heterogennější, na druhou stranu na státní úrovni méně výrazné. Proto je tato kapitola koncipována odlišně od předchozí a zaměřuje se především na původ vodních duchů. K vodním duchům jsou přiřazena i dvě nejvýznamnější mytická zvířata vietnamských náboženských představ – želva a drak.

Celkové zaměření práce spíše na oficiální stránku problematiky kultů hor a vod vyplývá především z povahy pramenů, které jsou nám k dispozici. Ať už jde o dynastické kroniky,

---

¹Dror, Olga: Foreword. In *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 62-63.

prameny oficiální povahy *par excellence*, či sbírky příběhů božstev a duchů, sepsané konfuciánskými vzdělanci, vždy byl jejich obsah do větší či menší míry přizpůsoben požadavkům vládnoucích elit. Ve všech případech jde navíc o *překlady* pramenů z klasické čínštiny do moderní vietnamštiny. V tomto smyslu je oficiální povaha pramenů jaksi umocněna na druhou, jelikož o tom, čím se budou historikové zabývat, vždy do jisté míry rozhodují dobové mocenské struktury a ideologické požadavky.

Ačkoliv se nám dochovaly až relativně pozdní vietnamské historické prameny, čerpají ze starších, dnes již nedochovaných děl.

Nejstaršími prameny jsou sbírka legend státních ochranných božstev *Việt diên u linh* (dále VDUL), kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* (dále DVSKTT) a sbírka podivuhodných příběhů *Lĩnh Nam chích quái* (dále LNCQ).

Sbírku VDUL, zachycující legendy státních ochranných božstev, sestavil Lý Tế Xuyên, pravděpodobně roku 1329, tedy na dvoře dynastie Trần. Legendy popisují zásluhy jednotlivých božstev, která při různých příležitostech pomohla panovníkům ve věcech vlády. Dodnes se zachovalo osm resp. devět exemplářů,² jež jsou nejdříve z 19. století. Tyto texty prošly od svého vzniku řadou editací a byly k nim postupně přidány další legendy. Překlad do vietnamštiny od Đinh Gia Khánh a Trịnh Đình Dư vznikl na základě všech osmi originálních textů a celkem uvádí 26 legend, o nichž překladatelé soudí, že jsou původní.³ Anglický překlad VDUL pod názvem *Departed Spirits of the Việt Realm* pořídili Brian E. Ostrowski a Brian A. Zottoli. Překlad vychází z rukopisu se signaturou A.751, nacházejícího se v archivech Institutu sinovietnamských studií v Hanoji, z něhož byly vyřazeny později přidané legendy, jež nejsou připisovány Lý Tế Xuyênovi. Celkem se jedná o 27 legend.⁴

Kronika DVSKTT byla sestavena Ngô Sĩ Liênem roku 1479, tedy za dynastie Lê. Tato oficiální kronika čerpá z nedochovaných starších historických spisů, především *Đại Việt sử ký* sestaveného Lê Văn Huem roku 1272, ovšem i Ngô Sĩ Liênova práce byla pozdějšími historiky rozšiřována a tiskem DVSKTT vyšla teprve roku 1697. Na základě tohoto vydání je vytvořen i překlad Ngô Đức Thọ a Hoàng Văn Lâu, z něhož jsme při práci vycházeli. Kronika pokrývá období polomytických králů Hùng (2879–258 př. n. l.) do roku 1675.⁵

---

² Đinh Gia Khánh v předmluvě k VDUL hovoří o osmi (Lời giới thiệu. In VDUL, s. 31), Ostrowski a Zottoli v předmluvě k anglickému překladu VDUL o devíti (Translators' Notes. In Lý Tế Xuyên: *Departed Spirits of the Việt Realm*, s. iv).

³ VDUL, s. 30–31.

⁴ Ostrowski, Brian E., Zottoli, Brian A.: Translators' Notes. In Lý Tế Xuyên: *Departed Spirits of the Việt Realm*, s. vi.

⁵ Phan Huy Lê: Lời giới thiệu. In DVSKTT, s. 9–43.

Sbírku příběhů LNCQ sestavil Trần Thế Pháp, pravděpodobně na sklonku dynastie Trần, tedy v druhé polovině 14. století. Jedná se o adaptace lidových příběhů a legend. Sbíрка byla vydána po revizi Vũ Quỳnh a Kiều Phúa roku 1492. Dodnes se zachovalo 9 verzí LNCQ. Vietnamský překlad Đinh Gia Khánh vychází z rukopisu se signaturou A.33 z roku 1695, nacházejícího se v Knihovně společenských věd v Hanoji, s přihlédnutím k ostatním exemplářům. Celkem překlad uvádí 20 příběhů, jež by měly pocházet z verze LNCQ z konce 15. století, a přidává dalších 23 příběhů, z nichž 3 sice také pochází z konce 15. století, ale jsou buď příliš stručné, nebo jsou nedostatečné po stránce umělecké. Zbylých 20 příběhů pochází z pozdějších verzí.⁶

Další skupinu pramenů tvoří prameny z období od 15. do 18. století. Jedná se o Nguyễn Trãiův geografický spis *Dư địa chí* (dále DDC), sbírku ediktů *Quốc triều chiếu lệnh thiện chính* (dále QTCLTC), kroniku *Việt sử tiêu án* (dále VSTA), sbírky příběhů *Công dư tiệp ký* (dále CDTK) a *Truyện kỳ tân phá* (dále TKTP) a latinské pojednání o vietnamském náboženství *Opusculum de Sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, sepsané Adrianem di st. Thecla.

Spis DDC sestavil roku 1438 Nguyễn Trãi,⁷ jeden ze slavných vietnamských konfuciánských učenců a rádce krále Lê Thái Tổa, zakladatele dynastie Lê, jenž vyhnal ze země mingská vojska a obnovil samostatnost Vietnamu. Jedná se zřejmě o první geografický spis v dějinách Vietnamu a jeho překlad je součástí knihy *Nguyễn Trãi toàn tập*, tedy souborného vydání Nguyễn Trãiova díla.

Sbíрка ediktů QTCLTC zahrnuje především edikty ze 17. století, tedy doby rozdělení země na severní Tonkin a jižní Kočínčinu. V Tonkinu v té době nominálně vládla dynastie Obnovená Lê, avšak faktická moc byla v rukou vévodů z rodu Trịnh. Tyto edikty se zabývají různými oblastmi správy státu – od nařízení ohledně výše daní, přes trestní právo až po nařízení týkající se obřadů k počtě božstev a předků. Překlad QTCLTC od Trần Thị Kim Anh je součástí sborníku *Một số văn bản điển chế và pháp luật Việt Nam, tập I*, věnovaného vietnamskému právu v 15.–18. století.

Kroniku VSTA, pokrývající období od polomytické dynastie králů Hùng po mingskou okupaci Vietnamu v letech 1407–1427, sestavil roku 1775 slavný literát a historik Ngô Thì Sĩ.

---

⁶ LNCQ, s. 5–27.

⁷ Nguyễn Trãi: *Nguyễn Trãi Toàn tập*, s. 210.

Sbírku příběhů CDTK sepsal Vũ Phương Đê roku 1755. Celkem se jedná o 43 příběhů rozdělených do 12 kapitol, z nichž jedna je věnována podivuhodným příběhům různých duchů, svatyní a pagod.

Autorkou sbírky příběhů TKTP je slavná vietnamská spisovatelka 18. století Đoàn Thị Diễm, avšak nutno podotknout, že příběh, který v této práci citujeme, byl k autorčiným původním třem příběhům zřejmě přidán až na počátku 19. století. Dnes však tvoří součást TKTP.

Opusculum de Sectis apud Sinenses et Tunkinenses sepsal jezuitský misionář Adriano di St. Thecla roku 1750. Jedná se o pramen pro zkoumání vietnamského náboženství unikátní, jednak proto, že pochází z pera cizince, jednak proto, že oproti ostatním pramenům je pro Adriana di St. Thecla náboženství hlavním tématem jeho pojednání, nikoliv jen součástí historického či geografického pojednání. Překlad tohoto latinského spisu pořídila pod názvem *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses, A Small Treatise on the Sects among the Chinese and Tonkinese: A Study of Religion in China and North Vietnam in the Eighteenth Century* Olga Dror.⁸

Následují prameny z období vlády dynastie Nguyễn nad znovusjednoceným Vietnamem. Jedná se o *Lịch triều hiến chương loại chí* (dále LTHCLC), geografické spisy věnované oblasti dnešní Hanoje, případně kapitoly z geografických pojednání širšího zaměření *Hà Nội địa dư* (dále HNDD), *Bắc Thành địa dư chí lục* (dále BTDDCL), *Đại Nam nhất thống chí* (dále DNNTC), *Hà Nội sơn xuyên phong vực* (dále HNSXPV), *Các trấn tổng xã danh bị lãm* (CTTXDBL), *Hoàng Việt địa dư chí* (dále HVDDC) a *Hoàn Long huyện chí* (dále HLHC), všechny obsažené ve sborníku *Địa chí Thăng Long Hà Nội trong thư tịch Hán nôm*, kroniky *Quốc sử di biên* (dále QSDB) a *Khâm Định Việt sử thông giám cương mục* (dále KDVGCM) a sbírka podivuhodných příběhů *Tang Thương Ngẫu Lục* (dále TTNL).

Sbírku podivuhodných příběhů TTNL sestavili konfuciánští učenci Phạm Đình Hổ a Nguyễn Án na přelomu 18. a 19. století. Tiskem však byla vydána až na konci 19. století.

LTHCLC bývá považována za první vietnamskou encyklopedii. Sestavil ji Phan Huy Chú v letech 1809–1819 a věnoval ji císaři Minh Mạngovi, který ji nechal vydat tiskem. Čerpali jsme především z první části, nazvané Geografické zápisky, týkající se nejen geografie, ale i dějin Vietnamu.

---

⁸ Dror, Olga: Foreword. In *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 22–72.

Geografické spisy, jejichž části věnované Hanoji byly přeloženy ve sborníku *Địa chí Thăng Long Hà Nội trong thư tịch Hán nôm*, byly s výjimkou HNSXPV a BTDDCL sestaveny buď na příkaz panovníka, nebo místního hodnostáře pro potřeby správy státu.

Neoficiální kronika dynastie Nguyễn QSDB byla sestavena v letech 1851–1852 Phan Thúc Trựcm a pokrývá období od porážky dynastie Tây Sơn roku 1802 do roku 1847.

Kronika KDVSTGCM je oficiální kronikou sestavenou za dynastie Nguyễn Státním historickým archívem v letech 1856–1884. Pokrývá období od počátků vietnamských dějin do konce dynastie Lê na sklonku 18. století.

Ze sekundární literatury stojí za zmínku především knihy *Việt Nam Phong Tục* a *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*.

Knihy *Việt Nam Phong Tục* byla poprvé vydána roku 1915 spisovatelem a novinářem Phan Kế Bínhem a je základním titulem při studiu vietnamských tradic.

Ačkoliv se monografie Olgy Dror zabývá především kultem princezny Liễu Hạnh, je zásadní prací o tradičním vietnamském náboženství.

V práci jsme také použili nepublikovaný anglický překlad korejského článku profesora Yu Insuna *Yugyōga Pet'namesō kukkainyōmūro sōngniptoen kwajōng*, který byl vytvořen jako handout k jeho přednáškám konaným ve dnech 17. – 19. 4. 2010 na Ústavu dějin Fakulty společenských věd Národní univerzity v Hanoji, věnovaným procesu přijímání a rozvoje konfucianismu za dynastie Lê.

Přepisy všeobecně známých čínských jmen, jakými jsou názvy provincií a jména dynastií a významných historických postav, uvádíme v české transkripci. Vietnamské termíny *thần* a *thánh* zaměnitelně překládáme jako božstvo či duch, ve významu anglického spirit. Ačkoliv *thánh* znamená doslova svatý, zdá se vhodnější toto slovo překládat jako duch či božstvo, vzhledem k významové kontaminaci v rámci křesťanské tradice. Koneckonců se *thánh* a *thần* ve svých funkcích a projevech nijak výrazně neliší. Naopak termíny *quỷ*, *ma*, *thần* ta překládáme pro jednoznačné odlišení jako démon. Ačkoliv by bylo přijatelné i použití slova duch, nevyjadřuje toto slovo dostatečně jednoznačně negativní obsah. Čestný titul duchů *vwong* (král) pro větší přehlednost překládáme slovem Duch nebo jménem ducha.

Problémem komplikujícím přesný překlad sinovietnamských termínů, jež prameny užívají, je fakt, že vycházíme z překladů původních textů v klasické čínštině do vietnamštiny. Je pravděpodobné, že množství těchto termínů bylo převzato z Číny a existují pro ně v odborné literatuře zavedené překlady. Bez originálů textů v klasické čínštině však ze sinovietnamského čtení znaků zapsaných latinkou lze jen těžko původní znaky dohledat.

Část této práce byla prezentována na mezinárodním kolokviu *Orientalia Antiqua Nova XII* (Plzeň, 22.3.–23.3.2012) a bude publikována ve stejnojmenném sborníku.

1 Uctívání horských a vodních božstev – obecná charakteristika

Představme si krajinu, kterou staří Viêtové obývali – nížiny řek a bažinaté delty, tedy krajinu v moci vodního živlu, v níž byly hory výraznými dominantami. Voda hrála v životě Vietnamců odjakživa stěžejní roli. Základem obživy bylo pěstování vodní rýže na polích zavlažovaných důmyslným systémem kanálů, jež bylo třeba neustále obnovovat. Budování a opravy hrází, které zabraňovaly každoročnímu vylití řek z břehů a ničivým záplavám, byly jednou z nejdůležitějších otázek správy státu. Jak se tato povaha krajiny promítá do jazyka, můžeme vidět na příkladu slovního spojení *núi sông* (doslova „hory řeky“), které v přeneseném smyslu znamená země, teritorium, slovo *nước* ve vietnamštině krom základního významu „voda“ také označuje stát či zemi. Hory pak byly přirozeným protikladem vody, zemským živlem dohnaným do extrému. Není tedy divu, že kultury hor a vod hrály v náboženských představách tradičního Vietnamu, podobně jako v Číně, velmi důležitou roli, a to jak na státní, tak na lokální úrovni.

1.1 Význam horských a vodních kultů v lokální tradici

Na význam, který horské a vodní kultury na lokální či – při vši problematičnosti tohoto pojmu – lidové úrovni odedávna měly, poukazuje vícero faktů.

Prvním z nich je jistě již v úvodu zmiňovaný notoricky známý etiologický mýtus o původu Viêtů a ostatních etnik na území Vietnamu a jižní Číny, souhrnně označovanými Bách Viêt, neboli Sto kmenů Jüe, který s drobnými obměnami uvádí jak DVSKTT, tak LNCQ. Oba prameny se shodují na tom, že mytickými předky Bách Viêt jsou horská víla *Âu Cơ*⁹ a vodní drak *Lạc Long Quân*, jimž se ze sta vajec narodilo sto synů. Jelikož však oba rodiče byli rozdílné povahy – *Lạc Long Quân* byl z rodu draků, *Âu Cơ* z rodu víl, po určité době společného života se dohodli, že si sto synů rozdělí. Podle DVSKTT *Lạc Long Quân* s padesáti z nich odešel na jih, resp. do Jižního moře (*Nam hải*), *Âu Cơ* se zbylými padesáti odešla do hor a nejstaršího syna ustavili králem *Hùng*.¹⁰ Podle LNCQ *Lạc Long Quân* s

---

⁹ Prameny sice uvádějí pouze vílu (*tiên*), *Âu Cơ* se však „vrací“ do hor, tedy tam, odkud pochází. Navíc sekundární literatura i současná populární tradice o *Âu Cơ* mluví jako o horské víle, držme se tedy této interpretace.

¹⁰ DVSKTT, s. 83.

padesáti syny odešel do podvodního paláce (*Thủy phủ*) a Âu Cơ s padesáti do Phong Châu¹¹, z nichž nejstarší byl ustaven králem Hùng.¹²

Do polomytického období vietnamských dějin je řazen i příběh o souboji Ducha hor a Ducha vod, kterým se budeme zabývat ve druhé kapitole. Tuto legendu zaznamenává DVSKTT, LNCQ i VDUL. Autoři VDUL i LNCQ uvádějí jako zdroj pro tento příběh dnes ztracený spis *Giao Châu ký* (Zápisy ze Giao Châu), resp. *Giao Chỉ ký*.¹³ Ze *Giao Chỉ ký* je, alespoň podle VDUL, přejet také příběh ducha řeky Tô Lịch, jenž se odehrává za dynastie Āin (265–420).¹⁴ Bratři Trùng Hồng a Trùng Hát byli, podle dalšího ztraceného pramene – Đổ Thiênových *Sử ký* (Historických zápisů) citovaných ve VDUL, Pánem na nebesích jmenováni strážnými duchy řek Vũ a Lưong v 6. století.¹⁵ Ačkoliv takovéto datace přirozeně nelze brát doslovně, můžeme je chápat jako vyjádření starobylosti zmíněných kultů.

Význam lokálních vodních a horských božstev můžeme konečně vyvozovat do jisté míry také z jejich významu na úrovni státní, která je vzhledem k povaze pramenů přístupnější poznání. Jak je z VDUL patrné, oficiální pantheon, který tato sbírka představuje, byl většinou složen z mocných *lokálních* božstev povýšených na státní úroveň, nikoliv prosazováním centrálních státních božstev shora. V případě některých z těchto božstev (Duch ohnivého draka, Lý Đô Uy) je dokonce explicitně zdůrazněno, že se, oproti většině z nich, nezjevila některému z panovníků či správců území, ale byla po dlouhou dobu uctívána lidem.

1.2 Význam hor a vod na státní úrovni

Na státní úrovni, podobně jako v čínské tradici, sledovali panovníci vietnamských dynastií pečlivě znamení, která jim hory a řeky dávaly. Horská a vodní božstva byla navíc, spolu s ostatními duchy, uctívána v rámci státního kultu. S postupnou proměnou vztahu státu k nadpřirozenu se měnila i podoba státního kultu.

---

¹¹ V oblasti dnešních provincií Phú Thọ a Vĩnh Phúc, nacházejících se na západ od Hanoje proti proudu Rudé řeky.

¹² LNCQ, s. 31–32. Tímto mýtem se nebudeme podrobně zabývat, jelikož v pramenech, z nichž vycházíme, nejsou výraznější doklady o jejich uctívání na státní úrovni. Snad jen některé geografické spisy z 19. století zmiňují svatyně Lạc Long Quân v několika obcích.

¹³ V literatuře ohledně tohoto pramene, či těchto pramenů nepanuje shoda. Vietnamský překlad VDUL, stejně jako překlad do angličtiny uvádí *Giao Chỉ ký*, jehož autorem měl být Tạng Công, tedy vévoda Tạng (VDUL, s. 107, *Departed Spirit of the Việt Realm*, s. 75). Taylor tvrdí, že existovaly dva spisy jmenující se *Giao Châu ký*, z nichž ten sepsaný čínským guvernérem Tạng Côm, který v letech 866–880 spravoval Vietnam, byl pramenem pro příběh o souboji Ducha hor a Ducha vod a příběh o Duchu řeky Tô Lịch (Taylor, K. W.: *Notes on the Việt Điện U Linh Tập*, s. 32). A nakonec vietnamský překlad LNCQ uvádí jako pramen pro příběh Ducha hor spis *Ai Giao Châu truyện* od Đurong Tạnga (LNCQ, s. 93). Ve všech případech jde pravděpodobně o jedno a totéž dílo.

¹⁴ Taylor, K. W.: *Notes on the Việt Điện U Linh Tập*, s. 39, VDUL, s. 69.

¹⁵ VDUL, s. 80.

1.2.1 Krajina jako zdroj nadpřirozené síly

Kronika DVSKTT opakovaně zaznamenává neobvyklé jevy jako sesuvy a praskliny na různých horách, povodně a pozoruhodné úkazy na řekách (voda tekoucí proti proudu, voda krvavě zbarvená atd.) a nálezy a zjevení mytických či podivuhodných zvířat (drak, bílá laň, želva se znaky na krunýři) v řekách a na svazích posvátných hor. Je pravděpodobné, že tyto události byly vnímány jako znamení, sama kronika je však pouze stroze zaznamenává a v naprosté většině případů nijak neinterpretuje. Výjimkou je například záznam v DVSKTT z roku 1510, v němž jeden z poddaných ve svém proslovu k panovníkovi spojuje podivné úkazy a sesuvy na horách s tím, že Nebesa a Země, po předešlém povstání a v důsledku nesprávné politiky, stále ještě nejsou v klidu.¹⁶ Tato interpretace zaznívá z úst dvorního hodnostáře a je plně v souladu s konfuciánskými představami o správné vládě, avšak celkově není příliš jasné, zda byla znamení, která hory a vody dávaly, vnímána jako sdělení vůle konkrétních božstev, či jako jakési indexy stavu Podnebesí. Vzhledem k proměně vztahu nadpřirozena a státní moci pod vlivem konfucianismu, kterou se budeme podrobněji zabývat níže, snad můžeme předpokládat, že vnímání těchto znamení směřovalo od prvního k druhému. V každém případě si však tato znamení zachovala svou důležitost – i kronika QSDB v první polovině 19. století jevy jako sesuvy hor či „krvavý“ déšť stále zaznamenává.

Jisté je, že krajina byla vnímána nejen jako fyzické prostředí obývané lidmi, ale i jako zdroj nadpřirozené síly (*linh khi*).¹⁷ V souvislosti s tím, jak může člověk fyzicky měnit krajinu např. budováním hrází a kanálů na řekách, lze manipulovat i nadpřirozenou silou, již je krajina prostoupena:¹⁸ Roku 1248 dal panovník Trần Thái Tông „*příkaz geomantům obhlédnout všechny hory a řeky v celé zemi, a na královských prosperujících místech pak použít kouzla, aby je chránila před [zlými silami], jako v případě výkopů na řece Bà Lẽ, otesání hory Chiêu Bạc*“.¹⁹ Ačkoliv sestavovatel a komentátor kroniky Ngô Sĩ Liên o dvě století později z pozic neokonfucianismu pochybuje, že by bylo možné těmito silami manipulovat, samotný fakt jejich existence nepopírá.²⁰

Zřejmě díky své příznivé energii (*khi*) byly hory také místem posledního odpočinku panovníků, všechny vietnamské dynastie na nich stavěly císařské hrobky, tzv. son lãng. S horami souvisely i různé obřady – při příležitosti panovníkových narozenin se za dynastií

---

¹⁶ DVSKTT, s. 542.

¹⁷ Wolters, O. W.: *Monologue, Dialogue, and Tran Vietnam*, s. 52.

¹⁸ Takovéto představy jsou na Dálném východě rozšířené dodnes a geomancie je stále oblíbeným způsobem, jak si zajistit zdraví a prosperitu.

¹⁹ DVSKTT, s. 222.

²⁰ Ibid.

Lý a Trần stavěla umělá hora z bambusu a obřad první orby (*lễ tịch điền*), převzatý z Číny, kde byl jedním z nejdůležitějších státních obřadů zajišťujících plodnost země, byl podle DVSKTT za krále Lê Đại Hành roku 987 prováděn na hoře Đọi, resp. Bàn Hải.²¹

1.2.2 Proměny vztahu nadpřirozena a státu

Důležitým faktorem, ovlivňujícím podobu uctívání horských a vodních božstev, byly proměny vztahu nadpřirozena a státu. Státní moc, reprezentovaná hodnostářem nebo panovníkem, odjakživa vstupovala do interakce s nadpřirozenými silami a tyto pro ni byly navýsost významné. Povaha těchto interakcí se však v průběhu dějin proměňovala. Zatímco za dynastií Lý a Trần byl akcentován aspekt pomoci nadpřirozených sil panovníkovi, od 15. století začala ve vztahu státu k nadpřirozenému hrát čím dál významnější roli jejich podřízenost Synu Nebes.

Panovníci dynastií Lý a Trần se dostávali do osobního kontaktu s nadpřirozenými silami. Podle VDUL a DVSKTT se jim duchové a božstva zjevovali nejčastěji ve snu a pomáhali jim s praktickými problémy správy státu, často při válečných taženích. Duchové se sice k panovníkovi chovají s náležitou úctou, avšak je kladen důraz na jejich majestátnost a moc. DVSKTT dokonce zaznamenává případ ducha, který ve snu upomíná panovníka o odměnu, kterou mu v modlitbě slíbil, ale později na ni zapomněl.²² Nadpřirozené síly tedy panovníkovi nebyly zcela podřízeny a měly svou autonomii.

Ačkoliv byl Vietnam po celé první tisíciletí našeho letopočtu pod čínskou nadvládou a jeho kultura je kulturou čínskou hluboce ovlivněna, v prvních staletích vietnamské nezávislosti hrál v politickém životě státu stěžejní roli buddhismus a původní animistické náboženské představy, nikoliv konfucianismus. V takovémto kulturním prostředí se legitimita panovníků dynastií Lý a Trần neopírala o konfuciánsky pojaté koncepty neosobního mandátu Nebes (*thiên mệnh*) svěřeného panovnickému rodu a vztahu loajálního poddaného k panovníkovi (*trung*), tedy koncepty, které se prosadily ve vietnamském politickém myšlení až později, ale spíše o podporu nadpřirozených sil, které, přitahovány panovníkovou ctností (*đức*), mu o své vůli nabízejí své nadpřirozené schopnosti (*linh*), podporu a pomoc při správě státu či vojenském tažení. Panovník se jim za to odvděčuje ustavením oficiálního kultu, pravidelnými oběťmi a za zásluhy jim uděluje čestné tituly.²³ Oproti čínské tradici, v níž se duchové panovníkovi zjevují ve chvíli, kdy stát vinou jeho neschopnosti stojí před zánikem, je ve

²¹ DVSKTT, s. 137.

²² Ibid., s. 278–279.

²³ Nguyễn Thế Anh: La conception de la monarchie divine dans le Viêt Nam traditionnel, s. 150–151.

Vietnamu situace opačná – nadpřirozené síly se panovníkovi zjevují a jsou mu nápomocny, pouze je-li dostatečně schopný.²⁴ Jejich pomoc tedy není automatická, je bezprostřední reakcí na panovníkovy *osobní* kvality jako vůdce, z čehož přirozeně vyplývá problém dynastické kontinuity a legitimacy následovníků, již je třeba průběžně rituálně potvrzovat.²⁵ Nejjednoznačněji toto rituální potvrzení nacházíme v přísaze věrnosti panovníkovi při duchu hory Đòng Cồ, kterou se budeme zabývat ve druhé kapitole.

Takovémuto pojetí legitimacy panovníků a jejich osobnímu vztahu k božstvům odpovídá i vytvoření samotného oficiálního pantheonu státních ochranných božstev, jak jej známe z VDUL. Tento pantheon zahrnoval mocná božstva, jež při různých příležitostech projevila své nadpřirozené síly a z nichž většina pomohla vládcům země. Odměnou za to jim byl zřízen státní kult a uděleny čestné tituly. Mužští duchové byli nejčastěji titulováni „král“ (*vuong*) nebo „velký král“ (*đại vuong*), ale také „císař“ (*hoàng đế*) nebo „vévoda“ (*công*). Ženská božstva byla titulována „paní“ (*phu nhân*) nebo „princezna“ (*công chúa*). Tyto obecné tituly byly konkretizovány podle zásluh jednotlivých božstev. Za pomoc v boji proti nepříteli se tak například generál Lý Thường Kiệt posmrtně stal státním ochranným duchem a získal titul *Thái Úy Trung Phụ Dũng Vũ Uy Thắng Công* (Vedoucí obránce, Loajálně pomáhající, Mocně bojovný, Majestátně vítězný vévoda).²⁶

Krom osobní podpory panovníka byl důležitým aspektem kultů státních ochranných božstev fakt, že každé z nich, včetně horských a vodních božstev, pocházelo z určité konkrétní lokality. Podle VDUL byla božstva z oblastí vzdálenějších hlavnímu městu při příležitosti povýšení na státní úroveň v procesích dopravována do hlavního města, kde jim byl zřízen chrám,²⁷ a jejich povýšení na státní úroveň tak bezesporu přispívalo k centralizaci státu – v symbolické rovině znamenalo podrobení periferie, resp. jednotlivých lokalit, panovníkově moci.²⁸ S tím souvisí i to, že, jak vysvítá z několika zmínek ve VDUL, státem uznaná božstva mohla být prosazována *na úkor* jiných místních božstev, většinou označovaných za demony, či zvrácené duchy (*tà thần*).²⁹ Je tedy zřejmé, že již za dynastií Lý a Trần byly skrze státní kultury prosazovány státem uznávané hodnoty.³⁰

Za panování dynastie Trần byly podle VDUL státním ochranným božstvům uděleny čestné tituly třikrát, a to v letech 1285 a 1288, kdy se generálu Trần Hưng Đạovi, vietnamskému

²⁴ Wolters, O. W.: *Monologue, Dialogue, and Tran Vietnam*, s. 63.

²⁵ Nguyễn Thế Anh: *La conception de la monarchie divine dans le Viêt Nam traditionnel*, s. 147.

²⁶ VDUL, s. 66, *Departed Spirits of the Việt Realm*, s. 34.

²⁷ Taylor, K. W.: Foreword. In *Departed Spirits of the Việt Realm*, s. iv.

²⁸ Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 22.

²⁹ *Ibid.*, s. 21.

³⁰ *Ibid.*, s. 11.

národním hrdinovi, který se sám po smrti stal ochranným božstvem státu, podařilo odrazit útoky mongolské dynastie Jüan, a roku 1313, zřejmě v reakci na předchozí vítězství vietnamské armády při tažení proti Čampě a rok před formální abdikací krále Trần Anh Tônga. Evidentně šlo o vyjádření vděčnosti za nadpřirozenou podporu při správě a obraně státu.³¹

Přidělování titulů tedy bylo za dynastií Lý a Trần spíše příležitostnými akty než pravidelnou byrokratickou procedurou, jak ji máme doloženou z pozdějších období vietnamských dějin. Takovéto pojetí odpovídá státu řízenému na feudálních spíše než byrokratických principech, jímž Vietnam podle všeho až do 15. století byl.

Za přelom v postoji státu k nadpřirozenu můžeme považovat mingskou okupaci Vietnamu v letech 1407–1427, která podle všeho představovala významné přerušení vietnamské kulturní tradice. V jejím průběhu došlo k rozsáhlému pálení vietnamských knih a obyvatelstvo bylo vystaveno silnému akulturačnímu tlaku ze strany čínských okupantů. Je příznačné, že jedním z opatření, která měla konsolidovat situaci na dobytém území, byl příkaz z roku 1414 „*stavět chrámy literatury, oltáře půdy, duchů větru, mraků, hor a řek a duchů, kteří nejsou pravidelně uctíváni*“.³² Za tímto opatřením můžeme vidět snahu ovládnout okupované území i po duchovní stránce.

Po vyhnání Mingů se roku 1428 moci chopil Lê Lợi, zakladatel dynastie Lê, která je považována za první vietnamskou dynastii, jež se skutečně přiklonila ke konfucianismu, resp. neokonfucianismu na úkor buddhismu.³³ Panovníci dynastie Lê se oproti svým předchůdcům snažili svou moc opírat spíše o byrokratický aparát čínského typu, obsazovaný loajálními konfuciánskými učiteli, než o oligarchické aristokratické klany, a konfucianismus se tak v 15. století definitivně stal státní ideologií. Tento proces dosáhl vrcholu za vlády Lê Thánh Tônga (r. 1460–1497). Konfuciánské principy pronikaly přirozeně i na úroveň státního kultu. S touto proměnou jistě souvisí i to, že za deště se roku 1460 panovník Lê Thánh Tông poprvé modlil v chrámu předků a totéž učinil o třináct let později,³⁴ z čehož můžeme soudit na zvyšující se význam kultu předků panovníka ve státním kultu. Za dynastie Lê byl, po čínském vzoru, také vytvořen byrokratizovaný systém oficiálního uznávání kultů jednotlivých božstev – ochránců

---

³¹ Taylor, K. W.: Notes on the Việt Điện U Linh Tập, s. 28–29.

³² DVSKTT, s. 348.

³³ Yu Insun: Yogyōga Pet'namesō kukkainyōmūro sōngniptoen kwajōng, s. 24.

³⁴ DVSKTT, s. 437, s. 477.

obcí (*thành hoàng*). Podle Nguyễn Duy Hinhe rozšíření této instituce přinesla mingská okupace.³⁵

Roku 1464 byli duchové údajně rozděleni do tří kategorií – nejvyšší třídy (*thượng đẳng*), střední třídy (*trung đẳng*) a nižší třídy (*hạ đẳng*).³⁶ Podle Phan Ké Bínhe mezi duchy nejvyšší třídy patřili duchové slavných hor a toků, velcí duchové, jejichž hagiografie jsou podivuhodné, ale jejichž původ není příliš jasný, a také duchové historických postav, jež se zasloužily o vlast. Do kategorie duchů střední třídy patřili tradičně uctívání duchové s jasným původem, ale bez jasných zásluh, nebo duchové s úřednickou hodností, ale nejasného původu. Také se do této třídy řadili duchové, kteří měli trochu nadpřirozených schopností a magicky reagovali, když panovník přikázal modlit se za déšť. Duchové těchto dvou tříd byli zařazeni do státního registru božstev (*tự điển*)³⁷. Mezi duchy nejnižší třídy patřili ti duchové, jejichž původ ani zásluhy sice nebyly jasné, ale patřili mezi dobré duchy (tedy ne pokleslé duchy či démony), a tak dvůr vyhověl přání lidu a také jim udělil hodnost.³⁸

Ačkoliv panovníci dynastie Lê od 16. století ztratili svou faktickou moc a Vietnam se postupně ocitl v rukou mocných rodů Trịnh a Nguyễn, jež Vietnam rozdělily na Tonkin na severu a Kočínčinu na jihu a jež mezi sebou vedly až do konce 18. století občanskou válku, byl byrokratizovaný přístup k božstvům a duchům po celou dobu rozvíjen. Doklady o tom nacházíme v právních nařízeních ohledně pravidel uctívání duchů a božstev z druhé poloviny 17. století. V ediktu vydaném za vlády panovníka Lê Huyèn Tônga, resp. vévody Trịnh Tạc, z roku 1669 je procedura uznávání a ověřování jednotlivých kultů popsána takto:

[Co se týče] svatyní velkých panovníků předchozích generací, svatyní Duchů a pagod, které mají podle starých pravidel správce a pomocníky, musí se pověřit úřad (*nhà môn*) ministerstva obřadů, aby vypracoval oficiální dokument, jenž předá provinčnímu (*xứ*) úřadu pro civilní záležitosti, aby byl předán na úroveň okresu (*huyệu*), pod nějž spadá svatyně. Okresní úředník zkontroluje, která obec má pagody a svatyně, jejichž [duchům] byla přidělena hodnost, poté podle skutečnosti udělá hlášení a podá je nadřízeným, nebo vezme jmenovací dekret, nahlásí ho na ministerstvu a vyčká příkazu poslat někoho vyšetřit záležitost podle pravdy.³⁹

³⁵ Nguyễn Duy Hinh: *Tín Ngưỡng thành hoàng Việt Nam*. Hà Nội: NXB Khoa Học Xã Hội, 1996, s. 54–59. In Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 30.

³⁶ Đinh Khắc Thuân: *Vấn đề Thành hoàng làng*, s. 65.

³⁷ Podle Đinh Khắc Thuâna je *tự điển* souhrnným označením pro hagiografie božstev a pravidla jejich uctívání v chrámech feudálního státu (*Lời giới thiệu*. In VDUL, s. 6).

³⁸ Phan Ké Bính: *Việt Nam phong tục*, s. 75–76.

³⁹ QTCLTC, s. 630.

Uznání jednotlivých kultů bylo podmíněno předložením hagiografie božstva (*thần tích*) příslušnému úřadu k posouzení. Božstva a duchové již tedy oproti dřívějšímu nevstupují do osobního kontaktu s panovníkem, ale prochází neosobním byrokratickým procesem uznání. Aby byl ochranný duch uznán státem, musel splňovat morální kritéria konfuciánských elit (nesmělo se tedy jednat o tzv. pokleslé a zvrácené duchy či démony) a musely být prokázány jeho zásluhy.⁴⁰ Panovník měl navíc možnost ducha potrestat degradací, pokud ten neplnil své povinnosti či se přímo protivil jeho vůli.

S trestáním nadpřirozených sil se setkáváme již za dynastie Trần, kdy se roku 1282 v Rudé řece objevili krokodýli a panovník proto přikázal ministru spravedlnosti Nguyễn Thuyênovi sestavit edikt, hodit ho do řeky a krokodýly tím zahnat. Ačkoliv se explicitně nejedná o duchy, takovýto způsob vyhnání krokodýlů poukazuje na jejich, v daném kontextu, nadpřirozený status.⁴¹ Příznačný pro postupné podřizování nadpřirozených sil panovníkovi je fakt, že VDUL se na několika místech pouze zmiňuje o sprostých a nízkých kultech, které byly díky moci toho kterého božstva potlačeny, avšak se jmenovitým trestáním konkrétních božstev a duchů se setkáváme až od dynastie Lê. Například podle legendy o svatyni Thùỵ Thàn, tedy svatyni vodních duchů, která se nacházela v provincii Hà Tây jihozápadně od Hanoje, byli za dynastie Lê místní vodní duchové, kteří panovníkovi údajně ukradli dřevo uskladněné na břehu řeky, degradováni o jeden stupeň, z hodnosti střední třídy na hodnost nižší třídy, a měly jim být zabaveny jmenovací dekry, které jim byly dříve uděleny. Pod hrozbou takovéhoho trestu duchové dřevo raději vrátili a jejich hodnost jim byla ponechána. Podle krále „*se ukázalo, že i duchové se bojí zákonů státu!*“⁴² Oproti tomu duch svatyně Phạm Nhan, uctíváný na břehu řeky Thanh Luong, degradaci za to, že panovníkovi bránil v proplutí po řece, neunikl.⁴³

Od dob dynastie Lê také vždy čas od času docházelo ke kontrolám duchů a jejich přerazování v rámci zmíněných tří kategorií. Duchové mohli sami dokázat, jak jsou mocní v rámci jakýchkoli zkoušek účinnosti. Podle pověsti vážící se ke svatyni Quý Minh Đại vươnga v Hanoji tento duch údajně při příležitosti prošetřování všech duchů v první polovině 18. století vykonal zázrak tím, že roztrhal hedvábnou vlajku a nechal ji odnést větrem, ale po chvíli ji netčenou vrátil.⁴⁴ Adriano di st. Thecla ve svém popisu náboženských praktik Tonkinu tyto zkoušky božstev také uvádí, avšak s tím, že se již dlouho neprovádějí. Podle něj

---

⁴⁰ Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 32.

⁴¹ DVSKTT, s. 237.

⁴² HNDD, s. 92–93.

⁴³ CDTK, s. 278–280. Příběh nespecifikuje, o kterého panovníka se jedná.

⁴⁴ HNSXPV, s. 197.

probíhaly tak, že na vyhrazeném prostranství byl postaven oltář se jmény přezkušovaných duchů. Každému duchu byl určen jeden býk, na jehož těle bylo napsáno jeho jméno. Králem pověřený nejvyšší hodnostář provádějící přezkoušení postupně vyvolával duchy a v souladu s tím byli jednotliví býci předváděni před oltář. Pokud duch býka zabil, prokázal tím své schopnosti a byl povýšen.⁴⁵

Když císař Gia Long porazil roku 1802 přechodnou dynastii Tây Sơn a sjednotil do té doby rozdělený Vietnam, pustil se do konsolidace situace v zemi, v jejímž rámci bylo roku 1803 nařízeno přešetření duchů a božstev:

26. dne 11. měsíce [roku 1803] byl vydán edikt ustavující pravidla uctívání všech duchů: pokud místní duchové dříve obdrželi královský dekret o udělení titulu, musí ho [lidé] přinést ministerstvu obřadů, dovoluje se vylíčit legendu a zásluhy ducha. Pokud [hodnostáři ministerstva] usoudí, že se jedná o skutečně dobrého ducha, mohou si [lidé] odnést dekret zpět a uctívat ho.⁴⁶

Následujícího roku byl vydán dekret o nápravě zvyků, v němž se mimo jiné poukazuje na fakt, že přemrštěné uctívání a obětování duchům a Buddhům způsobuje plýtvání penězi a majetkem a vyčerpává síly lidu.⁴⁷ Přešetřování zásluh duchů se podle QSDB konala při příležitosti nástupu nového panovníka na trůn roku 1820 a 1840.⁴⁸

Co se týče rozsahu byrokratizace nadpřirozených sil, Lê Quý Đôn uvádí, že roku 1722 bylo v registru božstev zhruba 2500 duchů.⁴⁹ Alexander B. Woodside pak odhaduje, že za císaře Tự Đức, jenž vládl v letech 1847–1873, to bylo již přes 13 000 státem uznaných duchů.⁵⁰ Je tedy zřejmé, že stát se snažil v co největší míře náboženské praktiky kontrolovat a do byrokratických procedur zahrnout co největší množství božstev a duchů.

Stejně jako všechna ostatní božstva v Podnebesí, byla i horská a vodní božstva panovníkovými poddanými, a panovník nad nimi měl určitou míru moci. S postupem času se podřízenost nadpřirozených sil panovníkovi prohlubovala a zdůrazňovala a jejich původně osobní vztah se posunul blíže k neosobní administrativní proceduře. Vládce mohl duchy a

---

⁴⁵ Adriano di St. Thecla: *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 139.

⁴⁶ QSDB, s. 107.

⁴⁷ Ibid., s. 113–114.

⁴⁸ QSDB, s. 234, s. 452. Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 42.

⁴⁹ Lê Quý Đôn: *Kiến Văn Tiểu Lục*. Saigon: Bộ Quốc Gia Giáo Dục Xuất Bản, 1962. In Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 41.

⁵⁰ Woodside, Alexander B.: Conception of Change and of Human Responsibility for Change in Late Traditional Vietnam. In Wyatt, David K., Woodside, Alexander B. (ed.): *Moral Order and the Question of CHange: Essays on Southeast Asian Thought*. New Haven: Yale University Southeast Asian Studies, 1982, s. 104–150. In Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 41.

božstva za jejich skutky odměňovat, ale také je trestat a zapuzovat. Způsob, kterým jednotlivé dynastie oficiálně uznávaly lokální kultury, měl nad nimi zajišťovat jistou míru kontroly a integraci lokálních struktur na úroveň státní. Zároveň byl nástrojem usměrňování a ovlivňování lokálních hodnot.⁵¹

1.3 Charakteristika božstev

Horská a vodní božstva sdílejí mnoho společných rysů s ostatními božstvy a duchy vietnamského náboženského světa. Většinou se jedná o antropomorfní mužská božstva. Mezi horskými můžeme za výjimku pokládat snad jen vílu *Âu Cơ*, již zmiňovanou mytickou pramáti Vietnamců. Mezi vodními božstvy je ženských božstev poněkud více. Je na místě předpokládat, že maskulinita horských a vodních božstev není jejich původní vlastností a je do jisté míry ovlivněna postupnou konfucianizací vietnamské kultury, při níž v rámci prosazování patriarchálního společenského modelu logicky docházelo k upozaďování ženských prvků. Tomu, že ženská božstva dříve zaujímal ve vietnamských náboženských představách významné místo, by nasvědčoval i fakt, že za *Tchangů* byla jižní Čína, jejíž byl tehdy Vietnam součástí, spojována s nadvládou ženského elementu a mnoha ženskými vodními božstvy.⁵² Božstva, která známe jako mužská, mohla původně být božstvy ženskými, případně s těmito mužskými božstvy ženská božstva, později upozaděná, přinejmenším souvisela. Například na hoře *Tản Viên* byla ještě v 15. století krom samotného *Ducha hory* uctívána i jeho manželka *My Nương*, dcera posledního krále legendární dynastie *Hùng*.⁵³

Pro horská a vodní božstva však není příznačná jen antropomorfnost a maskulinita, ale i výrazná tendence k tzv. euhemerizaci. V kontextu čínského kulturního okruhu znamená euhemerizace zhistoričtění a zlidštění božstev⁵⁴ a je typická také pro vietnamské náboženské představy. *Dračí král Lạc Long Quân* a jeho žena *Âu Cơ* jsou pomocí složitě a v různých verzích mýtu nejednoznačně genealogie dáni do vztahu s čínským bohem zemědělství *Šen Nungem*, který je rovněž, v souladu s čínskou tradicí, pojímán jako historická postava – ideální vládce dávnověku.⁵⁵ *Duch hor Son Tinh* a *Duch vod Thủy Tinh* jsou postavy z období vlády posledního z králů *Hùng*, tedy podle tradiční historiografie ze 4. až poloviny 3. století př. n. l. Mnoho především vodních božstev prošlo procesem euhemerizace natolik, že jsou tyto

---

⁵¹ Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 13–44.

⁵² Schafer, Eduard H.: *The Vermilion Bird: T'ang Images of the South*, s. 80.

⁵³ Tạ Chí Đại Trùng: *Thần Người và Đất Việt*, s. 38.

⁵⁴ Loewe, Michael: *Divination, mythology and monarchy in Han China*, s. 40.

⁵⁵ O motivech tohoto zařazení do kontextu čínských dějin více Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 22–26.

duchové prezentování jako vzorní panovníci či oddaní úředníci, kteří byli díky svým zásluhám za života pověřeni po smrti Nebesy správou určitého území. Na druhou stranu se však setkáváme i s případy opačnými, kdy se z obyčejného smrtelníka, který však zemřel tzv. nepříznivou smrtí, stalo ochranné božstvo řeky. Poměrně málo se objevují božstva, která procesem euhemerizace neprošla a jsou prameny zachycena ve své „původní“ či „přírodní“, tedy příznaně ahistorické a nelidské, podobě.

Horská božstva byla vnímána jako člověku v zásadě přátelská a nápomocná. Oproti tomu vodní božstva byla ve vztahu k člověku ambivalentní, často škodila a bylo třeba je usmiřovat obětmi. Mohla způsobovat záplavy, ztroskotání lodí, unášet či zabíjet lidi. To ostatně vyplývá i z životního prostředí Viêtů, v němž se jejich náboženské představy formovaly – voda byla a dodnes je zároveň životadárným, zároveň však i ničivým elementem.

Vlastností, která božstva a duchy definuje, je jejich *thiêng* a *linh*, tedy slovy Olgy Dror „božská vnímavost vůči lidským prosbám a schopnost způsobovat, že se dějí věci“.⁵⁶ Jedná se o tutéž *linh*, kterou je prostoupena krajina, což značí, že krajina je s božstvy a duchy niterně provázána. Vlastností, podle níž jsou božstva hodnocena, je do jaké míry jsou *linh úng*, tedy do jaké míry odpovídají na modlitby a vyslyší je. Z hlediska vyznavačů na jejich morálních kvalitách příliš nesejde.⁵⁷

Do styku se smrtelníky se božstva dostávají buď o své vlastní vůli, nebo reagují na vyzvání. Činí tak pomocí znamení, nebo se zjevují ve snech. Božskými znameními jsou různé povětrnostní jevy jako bouře, vlny a vítr, případně různá zvuková znamení – v noci jsou slyšet podivné hlasy, v případě vojenských výprav pak dusot kopyt a řinčení zbraní doprovázející armády duchů. Zjevují-li se ve snu, pak pouze osobám toho hodným, tedy panovníkům či správcům oblasti, v naprosté většině případů na „svém“ území, v blízkosti chrámů, v nichž jsou uctíváni. Jejich příchod ve snu ohlašuje studený závan větru. Vzhled božstev je vznešený a přísný, jejich postavy impozantní, oblečení jsou podle příležitosti, při níž se zjevují, v úřednickém oděvu či ve zbroji. K lidem, jimž se zjevují, se zpravidla chovají s úctou poddaného vůči panovníkovi či nadřízenému, avšak sálá z nich autorita, moc a síla. Zřejmě také bylo běžné, že se duchové vtělovali do médií, skrze něž promlouvali (jak je koneckonců běžné dodnes), avšak dělo se tak spíše na úrovni lidové. V případě vodních a horských božstev nám nejstarší prameny takový případ zaznamenávají pouze jednou, a to v legendě o

---

⁵⁶ Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 4.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 33.

duchu Lý Đô Úyho, který, dříve než byl povýšen na božstvo státního pantheonu, skrze médium promlouval k vesničanům.⁵⁸

Hlavní kompetenci horských a vodních božstev, jak je zachycují prameny, byla vláda nad počasím a nad určitou oblastí, již spravovala, s čímž souvisí funkce ochránce úrody. Obětovalo se jim především, když bylo sucho či hrozily povodně, ať již šlo o konkrétní duchy – jako v případě modliteb k Duchu hory Tản Viên, či o duchy hor a vod obecně.

Podle DVSKTT bylo dále možno se na horská a vodní božstva obrátit ve snaze zajistit úspěch stavebních prací, jako v případě Thục Vuronga, který se – když se mu nedařilo dokončit stavbu města Cỗ Loa – postil a pak se modlil k nebesům, zemi, duchům hor a řek.⁵⁹ Podobně byla tato božstva nápomocná při vojenských výpravách,⁶⁰ což opakovaně potvrzují i legendy státních ochranných duchů ve VDUL. Je však pravděpodobné, že horská a vodní božstva mohla, podobně jako jiná božstva, napomoci ke zdaru v širokém spektru podniků.

V případě hor máme také doklady o tom, že se k nim vietnamští panovníci mohli přímo nebo zprostředkovaně obracet při modlitbách o mužského potomka. Když byl král Lý Nhân Tông v pokročilém věku stále bez mužského potomka, poradil jeho bratrovi roku 1112 mnich Từ Đạo Hạnh, aby mu oznámil, až se bude blížit chvíle porodu některé z králových žen, aby se mohl modlit k duchům hor.⁶¹ Horám se obětovalo i při zemětřesení, jako roku 1016, kdy panovník Lý Thái Tổ osobně obětoval horám.⁶² Vodní božstva zas byla nápomocná především ve věcech bezpečné plavby, jak uvidíme níže.

Podobně jako jiná božstva, byla i horská a vodní božstva svědky ordálií a nadpřirozenými garanty přísah, a to i na úrovni státního kultu, jak uvidíme ve druhé kapitole v části věnované kultu hory Đổng Cỗ.

1.4 Praktické stránky kultu

Zatímco ze starších pramenů se dozvídáme spíše o účelu obřadů, o praktických stránkách kultu, tedy o tom, jak byl kult organizován a financován, jaké obětiny se používaly a kdo a kdy obětoval, máme více podrobností z pramenů pozdějších. Celkově se zdá, že kultury hor a vod se po praktické stránce příliš nelišily od kultů ostatních duchů.

---

⁵⁸ VDUL, s. 89.

⁵⁹ LNCQ, s. 76–81.

⁶⁰ DVSKTT, s. 164.

⁶¹ Ibid., s. 177.

⁶² Ibid., s. 150.

Uctívání jednotlivých božstev bylo vázáno ke konkrétní lokalitě, odkud se mohlo případně šířit. Podle Phan Ké Binhe bylo pro každou obec nutností uctívat nějakého ducha. Neměla-li vlastního, mohla požádat o svolení uctívat ducha, jenž byl již uctíván jinde, a v procesí ho dopravit (*ruóc*) do své svatyně.⁶³ Duchové byli uctíváni ve svatyních či chrámech (*đền, miếu, cung điện*), v případě ochranných duchů obcí (*thành hoàng*) pak od 15. a 16. století v obecních svatyních (*đình*).⁶⁴ Tyto chrámy a svatyně je třeba odlišovat od pagod (*chùa*), v nichž je uctíván Buddha. *Đình*, tedy obecní svatyně, byla nejen místem uctívání obecního ochranného ducha, ale i místem shromažďování obyvatel obce. Byl-li ve vesnici i chrám (*miếu*), přepravovalo se z něj božstvo při příležitosti obřadů do obecní svatyně. Funkce *đền* (chrám, svatyně) a *miếu* (svatyně) se překrývají. Podle výkladového slovníku vietnamského jazyka se jedná prostě o „*místa, na nichž jsou uctíváni duchové a svatí*“.⁶⁵ Svatyně *miếu* zpravidla bývá oproti chrámu *đền* menší, často je postavena na klidném místě (na kopci, u řeky, u stromu či na kraji vesnice), aby duch v něm přebývajícím měl klid. Může se jednat i jen o malý oltářik zasvěcený nepříliš významnému duchu nějakého stromu či skály. *Đền* je často postaven na místě souvisejícím s legendou významného uctívaného božstva.⁶⁶

Jak přesně probíhaly oběti konkrétně duchům hor a vod není ze starších pramenů (tedy DVSKTT, LNCQ a VDUL) příliš jasné. Podrobnější popis průběhu oběti horskému či vodnímu božstvu nám starší prameny poskytují jen v případě přísahy věrnosti panovníkovi při Duchu hory *Đông Cồ*, avšak můžeme-li soudit z pozdějších předpisů ohledně obětí duchům z 16. a 17. století, byly způsob obětování a obětiny v zásadě stejné, jako v případě jiných božstev.

Před samotným obřadem se hlavní obětník (*chủ tế*) rituálně očišťoval pústem. Na oltáři v chrámu, příležitostně i pod širým nebem, se obětovaly vonné tyčinky, betel, alkohol a potraviny, případně hedvábí a papírové peníze a obětník se k božstvu modlil, případně byla čtena obřadní řeč (*văn tế*). Pro představu, jak přesně obřad probíhal, uvedeme popis obětí ochrannému duchu obce od Adriana di St. Thecla. Podle něj má každý „*duch tabulku pokrytou zlatem, na níž je stříbrnými znaky napsáno jméno ducha [...], po obou stranách tabulky je cosi jako ruce, na vrcholu naznačen obličej, v jehož středu je malinké zrcátko*“. Tato „*tabulka je umístěna na oltář. Pokud má duch vlastní chrám, je odtud tabulka slavnostně přepravena do obecní svatyně v náležitých nosítkách. Před tabulku se umístí nádoba*

⁶³ Phan Ké Binh: *Việt Nam Phong Tục*, s. 79.

⁶⁴ Đình Khắc Thuận: *Vấn đề Thành hoàng làng*, s. 66.

⁶⁵ *Từ điển tiếng Việt phổ thông*, hesla *đền* (s. 278) a *miếu* (s. 569).

⁶⁶ Ing. Binh Slavická, osobní sdělení.

s vonnými tyčinkami a obětní stolek (*huong án*) s vařenou rýží nazývanou *xôi*, celou hlavou krávy, prasete nebo býka a množstvím zlatých a stříbrných papírových peněz.“ Před oltář se také „umístí množství obětních stolků s jídlem [...] a maso obětovaného zvířete. [...] Před tím vším stojí jeden čtyřnohý obětní stolek, na němž jsou vonné tyčinky a dvě svíce či lampa.“ Obřadu se účastní vesničtí starší. „Dva obřadníci stojí po stranách obřadního stolků. Uprostřed, před tímto stolkem, stojí hlavní obětník a za ním několik pomocníků“. Když je vše připraveno „hlavní obětník jasným hlasem pronese: ‚*Nghinh Đại Vương*‘, [což znamená] dovozte nám setkat se s velkým vládcem“ a spolu s pomocníky se „čtyřikrát vrhnou k zemi, oddaně zdravice přicházejícího ducha, který, jak věří, se vtěluje do své destičky. Pak si hlavní obětník umyje ruce v misce pro tento účel připravené [...] a poté se vrací k obětnímu stolku *huong án*, kde kleče provede úlitbu vína, pozvedaje malý pohárek do úrovně očí, nabídne jej [duchovi] a zas jej předá pomocníkovi, který jej odnese k oltáři a položí na dříve zde umístěný stolek s obětinami. Pak jeden z hodnostářů přijde k obětnímu stolku *huong án* a kleče po boku také klečícího hlavního obětníka přečte obřadní řeč *vân té*. Když je dočtena, hlavní obětník se jednou ukloní a pak dvakrát padne na zem. [...] Poté, co je takto přečtena řeč, hlavní obětník opět podruhé a potřetí provede úlitbu vína stejným způsobem jako poprvé.[...]“ Na konci obřadu se účastníci „s duchem loučí řka: „*Từ thân*“ (duch, milosrdný duch)“ a pak všichni čtyřikrát padnou k zemi. Později je uspořádána hostina z obětí připravených pro ducha na společné náklady obce.⁶⁷

Jednotlivá božstva mohla mít své preference, co se obětí týče. Například duchu kouzelníka *Bạch Sư*, který byl uctíván na řece *Thiên Đức* a který podle záznamu v *DVSKTT* z roku 1442 bránil panovníkovi *Lê Thái Tôngovi* v proplutí po řece, byla obětována buvolí telata.⁶⁸

Je pravděpodobné, že se ve Vietnamu prováděly i lidské oběti, a to v ne příliš vzdálené minulosti – na konci 18. století *Adriano di St. Thecla* zmiňuje, že existují vesnice uctívající jako svého ochránce ducha tygra, jemuž je každý rok obětováno lidské maso.⁶⁹ Horám se podle všeho lidé neobětovali, avšak vodní božstva mohla, vzhledem ke své ve vztahu k člověku ambivalentní povaze, lidské oběti vyžadovat. K chrámu, v němž byli uctívání *Chiêu Úng Phù Vân Đại vương* a *Thuận Chính Phương Dung Công chúa*, se podle pramenů z 19. století váže legenda, podle níž zde lid uctíval manžele, kteří byli za panování krále *Lý Nhân Tônga*, tedy na přelomu 11. a 12. století, hozeni do Rudé řeky, aby bylo zastaveno podemílání

---

⁶⁷ *Adriano di St. Thecla: Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 135–138.

⁶⁸ *DVSKTT*, s. 416.

⁶⁹ *Adriano di St. Thecla: Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 135.

hlavního města vodou.⁷⁰ Adriano di St. Thecla pak mezi vybranými duchy nejvyšší třídy uvádí také ochranného ducha obce Kè Săt:

Původně se jednalo o dceru jistého vojenského prefekta. Před tím, než vyrazil do boje, slíbil obětovat ji modle, pokud vyhraje. Zvítězil, ale když jeho loď proplouvala kolem posvátného místa před modlou, nechtěl splnit svůj slib. Démon svou mocí způsobil, že se jeho loď zastavila na místě a nemohla se pohnout vpřed, dokud svou dceru nehodil do vody, aby uctil modlu.⁷¹

Obřady k počtě duchům hor a vod mohl na státní úrovni vykonávat jak sám panovník, tak panovníkem určený hodnostář či obětník, jak dokládá již DVSKTT: „*Na jaře v prvním měsíci král [Trần] Minh [Tông], sám vytvořil oslavný text, přikázal Diêm Nguyễn Phụcovi, taoistovi z chrámu Triêu Thiên, vzít obětiny betele a hedvábí a jít obětovat hoře Tân Viên a vodním duchům řeky Lô*⁷². *Ve čtvrtém měsíci se Diêm Nguyễn Phục přišel poklonit do hlavního města, když byly obřady dokončeny, poté byl do kamene vytesán o této události záznam, pak se rozloučil a vrátil se do své země [Číny].*“⁷³

K obětem duchům hor a vod se jistě vázalo i věštění. Poté, co bylo roku 1044 obětováno duchům hor před vojenským tažením proti Čampě, byl králi Pravým úřadem předložen žlučník „*velikosti pomela*“ jednoho z obětovaných zvířat a panovník – údajně sice v žertu, ale proč by kronika zaznamenávala takovou událost, nebyl-li by jí připisován význam – prohlásil: „*slovo đăm*⁷⁴ *zní podobně jako đam.*⁷⁵ *Pokud má [obětní] zvíře při oběti cõ thiêu lao velký žlučník, znamená to možná, že nás po troše obtíží čeká mnoho radosti.*“⁷⁶

Ačkoliv na úrovni oficiálního státního kultu jistě odjakživa existovaly předpisy, jakým božstvům předkládat jaké obětiny – DVSKTT uvádí, že duchům hor a řek se obětovalo tzv. *cõ thiêu lao*, tedy oběť kozy a vepře,⁷⁷ nejsou tyto předpisy v pramenech až do 15. století systematicky zaznamenány.

V QTCLTC nacházíme zařazené také starší nařízení týkající se množství a druhů obětin při jarních slavnostech v chrámech duchů tří tříd, datované do éry Hồng Đức (r. 1470–1497):

⁷⁰ HNDD, s. 83–84, BTDDCL, s. 499.

⁷¹ Adriano di St. Thecla: *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 145.

⁷² Starší jméno Rudé řeky.

⁷³ DVSKTT, s. 298.

⁷⁴ Sinovietnamské slovo *đăm* znamená žluč.

⁷⁵ Sinovietnamské slovo *đam* znamená radost.

⁷⁶ DVSKTT, s. 164.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 164.

Obětiny v chrámech duchů Nejvyšší třídy: v celkové hodnotě 8 quan, 8 mäch a 20 vãn⁷⁸ a to: jeden buvol v hodnotě 5 quan, 1 vepř v hodnotě 7 mäch, 1 koza v hodnotě 6 mäch, čtyři páry podnosů s pokrmy,⁷⁹ každý pár v hodnotě 2 mäch 30 vãn, celkem v hodnotě 1 quan, dvě nádoby alkoholu po 2 mäch 30 vãn, čtyři podnosy různého ovoce v celkové hodnotě 5 mäch, čtyři podnosy ryb v celkové hodnotě 5 mäch, čtyřicet vonných tyčinek dobré kvality, celkově v hodnotě 10 vãn, deset měřic rýže v hodnotě 1 mäch 20 vãn, tisíc kusů papírových peněz, dohromady za 40 vãn, čtyři páry svící celkem za 40 vãn.

Obětiny v chrámech duchů střední třídy: v celkové hodnotě 2 quan, 4 mäch, 54 vãn: koza v hodnotě 6 mäch, vepř v hodnotě 7 mäch, tři nádoby alkoholu v celkové hodnotě 2 mäch, tři páry podnosů s pokrmy, celkem v hodnotě 2 mäch 30 vãn, třicet vonných tyčinek dobré kvality v celkové hodnotě 10 vãn, osm měřic rýže, v celkové hodnotě 1 mäch 4 vãn, tři páry svící celkem za 30 vãn, sedm set kusů papírových peněz, celkem za 40 vãn.

Obětiny v chrámech duchů nejnižší třídy: v celkové hodnotě 1 quan, 4 mäch, 33 vãn: vepř v hodnotě 7 mäch, dvě nádoby alkoholu celkem za 1 mäch 15 vãn, dva páry podnosů s pokrmy, každý pár v hodnotě 2 mäch 30 vãn, celkem tedy 5 mäch, šest měřic rýže v celkové hodnotě 48 vãn, dva páry svící celkem za 20 vãn.⁸⁰

Ve stejné sbírce ediktů nacházíme i nařízení ohledně pravidel obětování duchům vydané roku 1645:

[Co se týče] duchů z legend kategorií nejvyšší, střední a nižší třídy: podle starého zvyku, která obec a distrikt je má uctívat, ta pošle okresnímu hodnostáři vybrané peníze a rýži, aby prefekturní hodnostář vykonal obřad, hodnostáři dvou úřadů [úřadu pro civilní záležitosti a justičního úřadu] vše zkontrolují a předají podle pravidel. Obce, které teprve žádají o uznání té které svatyně, ty si musejí samy obstarat obětiny, prefekturní a okresní hodnostáři nemusí přijít vykonávat obřady, aby snížili výdaje lidu.⁸¹

⁷⁸ Jedná se o staré jednotky měny: 1 quan = 10 tiên = 600 đòng, podle všeho tedy mäch odpovídá tiên a vãn odpovídá đòng (heslo quan in Vương Lộc: *Từ điển từ cổ*, s. 136).

⁷⁹ *Mâm đôi* je dvojice podnosů s jídlem, z nichž na jednom jsou pokrmy s masem a na druhém jsou pokrmy bezmasé.

⁸⁰ QTCLTC, s. 579–580.

⁸¹ *Ibid.*, s. 578.

Z tohoto nařízení se zdá, že stát se za dynastie Lê, spolu s postupným začleňováním božstev do byrokratizovaného systému, do jisté míry podílel na financování kultů jím uznaných božstev, avšak obětiny pro božstva neuznaná státem si museli jejich vyznavači obstarávat bez státní podpory. Tato podpora měla různé podoby: obcím, na jejichž území se chrám božstva nacházel, mohly být přiznány pravidelné dávky na udržování kultu,⁸² případně jim za tímto účelem byly prominuty daně⁸³ nebo jejich obyvatelé byli osvobozeni od veřejných prací.⁸⁴ Roku 1803, tedy rok po sjednocení Vietnamu dynastií Nguyễn, byl podle QSDB vydán edikt o státní podpoře kultů:

Ve vsích je zvykem [pořádat] obecní slavnosti, uctívat duchy a zpívat. Ta místa, jež uctívají duchy nejvyšší třídy, dostanou přiděleno 5 poukazů (*trù*),⁸⁵ tam kde se uctívají duchové střední a nejnižší třídy budou přiděleny 3 poukazy, aby se snížily náklady lidu.⁸⁶

Podle Phan Ké Bínhe musela mít každá obec polnosti či rybníky vyhrazené k financování kultu,⁸⁷ ovšem je otázkou, nakolik toto tvrzení z počátku 20. století, tedy doby, kdy byl již Vietnam součástí Francouzské Indočíny, lze vztáhnout na starší období. Krom přímé finanční podpory byly chrámům a svatyním při zvláštních příležitostech, jakými byla například osobní inspekce panovníka či povýšení božstva, darovány obřadní předměty, drahocenné oděvy z peří, bronzové sochy a zlato a stříbro. Obřadní předměty, užívané při uctívání ochranných duchů obce, byly podle Phan Ké Bínhova popisu následující:

Každý duch má destičku (*bài vị*) umístěnou a uctívanou na oltáři *long ngai*⁸⁸ nebo *long khám*⁸⁹. Obyčejně, když se koná slavnost, je [duchova destička] oblečena do roucha, čapky a opasku, obřadního oděvu, aby byl [duch] uctíván nebo aby byl přepraven v procesí. Pokud má duch královský dekret, používá se slov čestného titulu z dekretu a skládá se [z nich] jméno ducha. Musí mít skříňku na [ustavovací] dekret, musí mít zlatou knihu, v níž je zaznamenána jeho hagiografie. Co se týče dalších obřadních předmětů, jako jsou Tři předměty⁹⁰ a Pět předmětů,⁹¹ stojánek na

---

⁸² BTDDCL, s. 500.

⁸³ HNDD, s. 71.

⁸⁴ HNSXPV, s. 197.

⁸⁵ Slovo *trù* je zde použito ve významu *thế tỉnh tiền*, tedy poukaz. Jakou hodnotu měl takovýto poukaz, záviselo na rozhodnutí místních úřadů.

⁸⁶ QSDB, s. 95.

⁸⁷ Phan Ké Bính: *Việt Nam Phong Tục*, s. 78.

⁸⁸ Doslova dračí trůn, tj. dřevěný oltářík ve tvaru jakéhosi křesla s područkami ve tvaru draků.

⁸⁹ Dřevěný oltář s vyřezanými draky. Na rozdíl od *long ngai* vypadá jako otevřená skříňka a může být různých rozměrů.

⁹⁰ Tři předměty (*tam sự*) jsou nádoba na pálení vonných tyčinek a dva svícny ze dřeva nebo bronzu.

kalíšek s alkoholem a dřevěná dóza na betel, jsou podobné domácím obřadním předmětům. Kromě toho to jsou obecné předměty, jako [například] ozdobné předměty, královský kočár, různé druhy zbraní, které mají chránit chrám, nosítka s vytesanými draky, vlajky a vějíře, slunečník, Osm pokladů,⁹² meč, tabule se znaky *Tinh Tuc*,⁹³ tabule se znaky *Hôi Ty*,⁹⁴ znaky *Tay Vãn*⁹⁵ a *Tay Võ*,⁹⁶ sekyra a kladivo, gongy a bubny atd.⁹⁷

Významná rozhodnutí a události týkající se kultu – jako udělení titulu či oprava chrámu, byla tradičně vytesávána do stél. Podněty k rekonstrukci chrámů mohly vycházet jak od panovníka, tak od místních hodnostářů či movitých členů obce.

Z hlediska státní správy náležely otázky uctívání duchů a božstev do kompetence ministerstva obřadů (*Lễ bộ*), avšak podle LTHCLC spadají královské chrámy a svatyně na hoře Tân Viên, spolu s různými druhy obřadních předmětů pod ministerstvo spravedlnosti (*Hình bộ*). V případě, že bylo zapotřebí něco opravit, hodnostář ministerstva vypracoval zprávu, kterou předal nadřízeným, ti ji prošetřili a předali ministerstvu financí, které stanovilo cenu opravy a nakonec na ni přidělilo peníze.⁹⁸

Vzhledem k relativně velkému objemu financí, které byly potřeba k udržování kultů, se v administrativní proceduře otevíral prostor pro korupci a úředníci se při provádění obřadů obohacovali. Již v 17. století se setkáváme s přestupky proti pravidlům uctívání duchů a božstev.

[Co se týče] obřadů v chrámech a svatyních, v nedávné době hodnostáři úřadu pro civilní záležitosti a justičního úřadu často vyvolávali konflikty a trvali na tom, že se musí přidávat peníze navíc, také nutili lid, aby odevzdával část masa, často, když se maso zkazilo kvůli dlouhé cestě, žádali vybrat peníze jako kompenzaci nebo přikázali peníze vybrat. Tyto nepravosti je třeba ihned napravit. Obřady musí od nynějška probíhat přesně podle předpisů, jejich provedení musí být svěřeno hodnostářům okresu. Když obětování skončí, obětní maso se rozdělí rovným dílem, hlavnímu hodnostáři připadne jeden díl, hodnostáři, kteří při obřadu pomáhali, a

---

⁹¹ Pět předmětů (*ngũ sự*) jsou Tři předměty, k nimž jsou přidány váza na květiny a vykuřovadlo na pálení vonné pryskyřice.

⁹² Osm pokladů (*bát biu*) je osm ozdobných bronzových, nebo dřevěných předmětů používaných při uctívání ducha ve svatyních, nebo při konání procesních obřadů.

⁹³ Klid a úcta.

⁹⁴ Vyhnout se zdaleka.

⁹⁵ Chopit se štětce.

⁹⁶ Bojovat.

⁹⁷ Phan Kế Bính: *Việt Nam Phong Tục*, s. 77.

⁹⁸ LTHCLC, s. 620–621.

místní lid všichni dostanou jeden díl, aby si vážili dobroty duchů. A hodnostáři na místním úřadě již nesmí setrvat ve svých starých špatných zvycích. Kdokoliv by přestoupil nařízení, necht' je nahlášen na úřadu ministerstva obřadů, [případ] se vyšetří po pravdě a podle toho, zda jsou jeho provinění těžká nebo lehká, bude odsouzen striktně podle státních zákonů.⁹⁹

Hodnostáři očividně překračovali své pravomoci. V případech, na něž odkazuje tento dekret, to bylo čistě ze zjištěných důvodů. Zhruba o dvě století později se však v kronice QSDB setkáváme s případem, kdy byli dva hodnostáři ministerstva obřadů roku 1811 potrestáni za to, že svévolně zasahovali do hagiografií božstev. První z nich, Nguyễn Cát, se provinil tím, že pozměnil řadu hagiografií a výčtů zásluh božstev a navíc mezi duchy kategorie nejvyšší třídy zařadil i ducha generála Hoàng Ngũ Phúca (uctívaného pod jménem Việp Quận Công), loajálního poddaného rodu Trịn, rodu, jenž usurpoval moc legitimní dynastie Lê a byl tedy z pohledu dynastie Nguyễn nanejvýš zavrženíhodný. Za tento prohřešek byl Nguyễn Cát uvržen do vězení, kde spáchal sebevraždu.¹⁰⁰ O motivu Nguyễn Cátova jednání můžeme jen spekulovat. Je například možné, že byl tento hodnostář uplacen lidmi, kteří měli zájem na tom, aby ochranné božstvo jejich obce bylo povýšeno, či si udrželo svou hodnost, nebo že sám z takové obce pocházel.

Druhým potrestaným byl Vũ Dĩnh, který chtěl z vlastního předka učinit ochranného ducha obce Mộ Trạch, místní lidé ho ale zažalovali. Byl donucen spáchat sebevraždu a jeho hlava byla po tři týdny vystavena v jeho rodišti.¹⁰¹ V tomto případě se již jasně jedná o prestiž, která s kultu ochranných duchů souvisela a kterou se Vũ Dĩnh pokusil přenést i na svého předka.

Za dynastie Nguyễn byli na státní úrovni duchové hor, moří, řek, mokřadů a jezer uctívání oltáři Nebes Nam Giao a oltáři Země Xã Tắc¹⁰², jejichž pravidla byla ustavena roku 1803, a to na druhém vedlejší oltáři po pravé straně. Oltářů bylo celkem 8 po levé i pravé straně a krom hor a vod na nich byly uctívány slunce, měsíc, hvězdy, duchové v rámci obětí na větru, deště, mraků, hromu a blesku atd. Na oltáři se obětovalo v druhém a osmém měsíci roku.¹⁰³ Krom toho byla vodní a horská božstva uctívána spolu se všemi státem uznanými božstvy na společných oltářích Hội đồng¹⁰⁴ a v jednotlivých svatyních a chrámech.

---

⁹⁹ QTCLTC, s. 630.

¹⁰⁰ QSDB, s. 184–185.

¹⁰¹ Ibid., s. 184–185.

¹⁰² Oltáře Nam Giao a Xã Tắc, na nichž obětovali panovníci Nebesům a Zemi, se nacházely v hlavním městě (za dynastie Nguyễn bylo hlavní město přesunuto z Hanoje to Hué ve středním Vietnamu).

¹⁰³ QSDB, s. 154–155.

¹⁰⁴ Ibid., s. 171.

2 Kulty hor

V této kapitole se budeme zabývat nejvýznamnějšími kulty hor tradičního Vietnamu, kultem Ducha hory Tản Viên a kultem Ducha hory Đổng Cỗ. Duch hory Tản Viên je představen jako příklad duchů hor - vládců nad počasím, na kultu Ducha hory Đổng Cỗ si pak přiblížíme, jak navýsost politickou roli mohla horská božstva hrát. Společné je těmto božstvům to, že jejich původ je, oproti vodním božstvům, jejichž původ může být rozličný, přiznaně „přírodní“. Již nejstarší z pramenů, VDUL, řadí oba tyto duchy do kapitoly Přírodní duchové.

2.1 Duch hory Tản Viên: vládce nad počasím

Nhất là núi Ba Vì,

Thứ ba Tam Đảo, thứ nhì Độc Tôn.¹⁰⁵

První je hora Ba Vì,

třetí Tam Đảo, druhá Độc Tôn.

Hora Tản Viên, také nazývaná Ba Vì, Tản Sơn či Phụng Hoàng Sơn, se nachází zhruba 60 km západně od Hanoje a je jedním z vrcholů stejnojmenného pohoří. Jméno hory Tản Viên, v překladu Slunečník, je podle LNCQ odvozeno od jejího tvaru.¹⁰⁶ Přímo na hoře se nacházejí tři svatyně, zasvěcené Duchu hory – Dolní (*Hạ*), Střední (*Trung*) a Horní (*Thượng*) svatyně, která je považována za hlavní. V přilehlém kraji je kult dodnes rozšířen. Duch hory Tản Viên, nazývaný také Sơn Tinh, je uctíván ve více než 200 chrámech a obecních svatyních, většinou jako ochranný duch jednotlivých obcí.¹⁰⁷ Dodnes je také jedním z tzv. Čtyř nesmrtelných – čtyř nejvýznamnějších duchů vietnamského pantheonu, a bývá považován za nejmocnějšího z nich.¹⁰⁸ Hora Tản Viên též figuruje v mnoha lidových rčení, bývá v nich označována za první z hor či za nejvyšší z hor.¹⁰⁹

Duch hory Tản Viên byl jedním z nejvýznamnějších božstev tradičního Vietnamu a také jedním z ochranných duchů státu. Již LNCQ označuje Ducha hory Tản Viên za „*prvního z dobrých duchů Đại Việtu*“.¹¹⁰ Doklady o jeho kultu pocházejí, jak bylo zmíněno v předchozí

¹⁰⁵ Lidový nápěv. Lê Thị Hiền: *Việc phụng thờ Sơn Tinh ở Hà Tây: bản chất và nguồn gốc*, s. 17.

¹⁰⁶ LNCQ, s. 93.

¹⁰⁷ Núi Ba Vì: *Truyền thuyết và lịch sử*, s. 36.

¹⁰⁸ Taylor, Keith Weller: *The Birth of Vietnam*, s. 5.

¹⁰⁹ Více ohledně lidových rčení, týkajících se hory Tản Viên viz. Kol. autorů: *Dưới chân núi Tản một vùng văn hóa dân gian*. [Hà Nội]: NXB Khoa học Xã hội, [2010].

¹¹⁰ LNCQ, s. 95.

kapitole, již z nejstarších dochovaných vietnamských pramenů DVSKTT, VDUL i LNCQ, které všechny zaznamenávají notoricky známý příběh o souboji Ducha hor Son Tinh (Ducha hory Tân Viên) a Ducha vod Thủy Tinh.

Příběh je zasazen do doby panování posledního 18. krále Hùng Vương a VDUL jej, s odkazem na to, že příběh je převzat z knihy *Giao Chi Ký*, zachycuje takto:

V té době měl král Hùng dceru jménem My Nương, spanilou a bezchybnou. Král země Thục přikázal poslům, aby požádali o její ruku a král Hùng mu ji chtěl zaslíbit. Vysoký hodnostář, kníže Lạc však prohlásil. "Nedělejte to! Chtějí pod záminkou sňatku získat naši zem!" Král Hùng se polekal, nedal svolení [ke sňatku] a způsobil tím [Thucovo] nepřátelství. Kníže Lạc králi radil: Velký králi, spravujete širou zemi, hojně osídlenou, vyberte za zetě někoho, kdo je velmi nadaný a má neobvyklé schopnosti, připravte si vojsko a čekejte v záloze, čeho byste se obával!" Král Hùng ho poslechl, hned dal rozhlásit, že dceru nedá králi Thucovi a pak se vydal po celé zemi vybírat velmi nadaného člověka s neobvyklými schopnostmi. [Son Tinh] a Thủy Tinh se oba přihlásili. Král Hùng přikázal vyzkoušet kouzla obou z nich: [Son Tinh] byl schopen vidět skrze nefrit a kámen, zatímco Thủy Tinh byl schopen sestoupit pod vodu i vstoupit do ohně. Když král viděl, že oba mají nadpřirozené schopnosti, velmi se zaradoval a řekl knížeti Lạcovi: „Oba si zaslouží být mými zeti, ale mám jen jednu dceru, jak mám vědět, kterému z nich ji dát?" Kníže Lạc odpověděl: „Prosím vás, stanovte termín: kdo přinese svatební dary jako první, [tomu ji] dáte.“ Král poslechl radu a domluvil se s oběma, aby se vrátili připravit své dary. [Son Tinh] se vrátil, hned té noci připravil dost zlata, stříbra, drahokamů, nosorožců, slonů spolu s různými druhy ptáků a podivuhodných zvířat, od každého druhu více než několik set, brzy druhý den je přinesl a daroval králi. Král Hùng se zaradoval a hned mu dal My Nương, aby si ji odvedl na [horu] Lôi Sơn. Thủy Tinh přišel odpoledne, také připravil dost druhů [darů] jako perly a drahokamy, mořské želvy, korály a různé druhy podivuhodných ryb, od každého druhu také více než několik set. Ale když přišel, Son Tinh si už My Nương odvedl. Thủy Tinh se rozzlobil, ihned pozvedl vojsko a pronásledoval je, rozhodnut zničit Lôi Sơn. Ale to už se Son Tinh přemístil zpět na horu Tân [Viên]. Thủy Tinh nemohl nic dělat, od té doby [ho] nenávidí, každý rok na podzim znovu pozvedne vody a uhodí na horu Tân Viên. Lid v tom kraji společně svazuje dřevo a vytváří hráze, aby [Son Tinhovi] pomohli a udrželi úpatí hory, Thủy Tinh [tam] nemůže proniknout.¹¹¹

---

¹¹¹ VDUL, s. 107–108.

Na konci textu, zařazeného do kapitoly Přírodní duchové, jsou, podobně jako u dalších legend ze sbírky, uvedeny projevy magických schopností Ducha hory Tản Viên „jichž je velmi mnoho a není možné je všechny vypočítat“¹¹². Nakonec jsou vyjmenovány tituly, které byly božstvu panovníkem uděleny. Jedná se o titul Král chránící posvátno (*Hừu Thánh vương*) v roce 1285, k němuž byla v roce 1288 přidána slova Zachraňující zemi (*Khuông quốc*) a dále slova Projevující vstřícnost (*Hiền úng*).¹¹³

Verze mýtu uvedená v DVSKTT je v zásadě totožná s tím rozdílem, že nezmiňuje zdroj, z něhož čerpá, ani tituly božstvu udělené. Komentátor a sestavovatel DVSKTT Ngô Sĩ Liên označuje legendu o Duchu hor a Duchu vod za velmi podivnou a neuvěřitelnou, přesto ji však uvádí. Důvodem je podle něj to, že „je lepší věřit knihám, než žádné knihy nemít. Proto je lépe prozatím převyprávět staré příběhy, aby byly předány pochyby“.¹¹⁴ Legenda je proto uvedena v oddílu *Okrajové zápisy (Ngoai ký)*.

Nejstručnější verze mýtu, zachycená ve VDUL a DVSKTT byla již Ngô Thi Sým na konci 18. století interpretována jako přízdobené vysvětlení každoročních období dešťů a záplav, které severní Vietnam v průběhu léta postihují, a toto vysvětlení přebírá i většina moderních badatelů.¹¹⁵ Ovšem redukovat mýtus na pouhé vysvětlení skutečnosti není příliš vhodné, spíše bychom měli klást důraz na v příběhu vyjádřenou víru v moc hory nad vodním živlem.

Oproti oběma předchozím pramenům se LNCQ zabývá i původem Ducha hor. Verze, jejíž překlad máme k dispozici, ho prezentuje jako původně smrtelného člověka z rodu Nguyễn, který v dětství osiřel a nesmrtelným se teprve stal. Zároveň se zde však uvádí, že pán hory Tản Viên je jedním ze synů dračího krále Lạc Long Quân a víly Âu Cơ, který se s otcem původně vrátil do moře, avšak později požádal o svolení vrátit se na zem a rozhodl se usídlit právě na hoře Tản Viên.¹¹⁶ Tuto informaci, snad dodatečně přidanou, pak přejímají i některé pozdější prameny jako LTHCLC.¹¹⁷ Vũ Ngọc Khánh tvrdí, že v pozdějších verzích LNCQ, počínaje Kiêu Phúovou z 15. století, je původ Ducha hory Tản Viên vysvětlován tak, že je „zrozený z velkého ducha zemřelého“.¹¹⁸

---

¹¹² Lý Tế Xuyên: *Departed Spirits of the Việt Realm*, s. 77.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ DVSKTT, s. 84. Tento komentář vystihuje dilema, které konfuciánský učenec pocítoval nad takovýmto příběhem. Jistě odkazuje k situaci Vietnamu po mingské okupaci v letech 1407-1427. V jejím průběhu došlo údajně k masivnímu ničení vietnamských knih a Ngô Sĩ Liên byl při sestavování DVSKTT zřejmě často ve svízelné situaci. Snažil se prokázat, že Vietnam má dlouhé dějiny, avšak byl nucen čerpat ze zdrojů, které mu nepřišly věrohodné.

¹¹⁵ VSTA, s. 6.

¹¹⁶ LNCQ, s. 93–94.

¹¹⁷ LTHCLC, s. 138.

¹¹⁸ Vũ Ngọc Khánh: *Đạo Thánh ở Việt Nam*, s. 202.

Zatímco DVSKTT a VDUL se omezují na aspekt souboje živlů, LNCQ přidává epizodu, v níž Duch hory Tản Viên úspěšně čelí zařikávání ze strany Kao Pchien¹¹⁹. Když byl tento slavný čínský generál v Annamu, podle LNCQ vymítal magická místa. Pokusil se zařikávat Ducha hor za pomoci léčky – neposkvrněnou sedmnáctiletou dívku zabil a vykuchal, její tělo vycpal trávou, oblékl ji, posadil na trůn a předložil jí obětiny. Duch se do ní měl vtělit a v tu chvíli mu, resp. mrtvé dívce, Kao Pchien chtěl utnout hlavu. Duch hory Tản Viên se však Kao Pchienovi vysmál a odcválal na koni do nebe.¹²⁰ Tuto epizodu můžeme vnímat jako snahu zdůraznit moc vietnamských nadpřirozených sil, které se čínským okupantům nepoddají.¹²¹

Především však LNCQ uvádí, že k Duchu hory Tản Viên se lid modlí, nastane-li sucho či povodně, a že duch na modlitby ihned nadpřirozeně reaguje. Tento aspekt víry v moc hory nad vodním živlem se zdá být nejvýraznější i ve státním kultu, který byl Duchu hory Tản Viên zasvěcen.

Kronika DVSKTT do konce 15. století zaznamenává na dvacet tři případů obětí při trvajících deštích, či v případě sucha. Ve více než polovině případů není blíže určeno, jakému božstvu bylo obětováno. Zajímavé je, že první z těchto záznamů se váže právě k Duchu hory Tản Viên, jemuž bylo spolu s Buddhou z pagody Pháp Vân roku 1073 obětováno po dlouhotrvajících deštích.¹²² Od roku 1073 se s dalším záznamem o modlitbách za déšť či jeho ustání v souvislosti s Duchem hory Tản Viên setkáváme až o čtyři století později – roku 1449. Toho roku však modlitby směřované k němu a k Duchu hory Tam Đảo, v tomto případě za déšť, zůstaly oslyšeny. Panovník byl nakonec nucen vydat sebekritický dekret a teprve poté zapršelo.¹²³ Takovéto řešení situace bylo pravděpodobně zvoleno v souladu s konfuciánskými představami, podle nichž je panovník synem nebes a otcem lidu a tudíž má osobní zodpovědnost za stav Podnebesí.

Ačkoliv je Duch hory Tản Viên v souvislosti s modlitbami za déšť či jeho ustání v DVSKTT explicitně zmíněn pouze dvakrát, význam tohoto kultu dokládá fakt, že roku 1145 mu byl, spolu s dalšími třemi božstvy (Bồ Cai, Ông Nghiêm, Ông Mầu, jejichž hagiografie jsou také uvedeny ve VDUL) v hlavním městě postaven dnes již neexistující chrám.¹²⁴ Dalším

---

¹¹⁹ Kao Pchien (821–887), vietnamský Cao Biền, byl slavným čínským generálem na sklonku dynastie Tchang.

¹²⁰ LNCQ, s. 93–94.

¹²¹ Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 27.

¹²² DVSKTT, s. 171.

¹²³ *Ibid.*, s. 426.

¹²⁴ *Ibid.*, s. 195.

dokladem je již v úvodu zmíněná oběť betele a hedvábí Duchu hory Tản Viên a duchům řeky Lô (tedy Rudé řeky) roku 1370.¹²⁵ V tomto případě není nijak specifikován důvod oběti.

Pozoruhodným faktem je, že tato navýsost důležitá hora ležela na území obývaném jinými etniky než Viěty. Podle DVSKTT „barbaři“ Mán, sídlící v okolí hory Tản Viên, opakovaně povstali proti centrální moci (rok 1207, 1226). Tito barbaři (v jiných pramenech nazývaní Man) také uctívali Ducha hory Tản Viên. LNCQ v příběhu o Lišce zmiňuje, že barbaři Man ho uctívali za to, že je naučil pěstovat rýži, tkát látky a šít a nosit bílé oblečení. Proto se tito barbaři nazývali Bílé odění barbaři (*Bạch y Man*).¹²⁶ V příběhu Duchu hor a Duchu vod se říká, že Duch hor jako svatební dary přinesl horské a lesní komodity (nosorožce, slony, podivuhodné druhy ptáků a zvířat), což ho dává do souvislosti s etniky obývajícími lesnaté hory. Muôngové, etnikum blízce příbuzné Viětům, které mohl označovat termín Mán, Ducha hory Tản Viên dodnes uctívají pod jménem Thánh Đản. Toto božstvo tedy bylo i kulturním hrdinou.

Od 16. století se již s oběťmi Duchu hory Tản Viên v dynastických kronikách prakticky nesetkáváme, avšak stále jsou zaznamenávány sesuvy půdy na samotné hoře. Výjimkou je záznam z roku 1840, podle něhož duchové Phủ Đổng, Chúa Đổng Từ, Liễu Hạnh, Duch hory Tản Viên a další božstva vždy vyslyšeli modlitby, když kolem jejich svatyně táhlo vojsko na trestnou výpravu či proplouvaly lodě se zbožím.¹²⁷ Podle svědectví Adriana di St. Thecla byl Duch hory Tản Viên jedním z duchů nejvyšší třídy, na jejichž oltářích se, krom oltářů Nebes, Země a oltářů předků králů dynastie Lê a vévodů rodu Trịnh, obětovalo při obřadu Tể kỵ đạo (Oběti vůdcově vlajce), při níž armáda přísahala věrnost svým velitelům.¹²⁸ Je tedy pravděpodobné, že pravidelné uctívání tohoto božstva bylo na státní úrovni zahrnuto do obětí duchům nejvyšší třídy či duchům hor a řek obecně a že pokračovaly na lokální úrovni a nebyly tudíž kronikami zaznamenávány.

Zdá se také, že krom božstva majícího moc nad počasím a kulturního hrdiny byla hora Tản Viên do jisté míry symbolem všech hor, horou *par excellence*. Podle DVSKTT jeden z rádců na dvoře krále Trần Thuận Tônga na konci 14. století argumentuje při protestu proti přesunutí hlavního města do provincie Thanh Hóa takto: „*V dávných dobách, když dynastie Čou a Wej přesunuly hlavní město, potkaly je nepříznivé události. V zemi Long Đĩnh¹²⁹ máme horu Tản*

---

¹²⁵ DVSKTT, s. 298.

¹²⁶ LNCQ, s. 42.

¹²⁷ QSDB, s. 453.

¹²⁸ Adriano di St. Thecla: *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 130.

¹²⁹ Označní Hanoje a přeneseně i oblasti rozprostírající se v jejím okolí.

*Viên, máme řeku Nhị Hà¹³⁰, vysoké hory, hluboké řeky, kraj je zde rovný a širý. Odedávna mezi panovníky, kteří zakládali zemi, nikdy nebyl takový, který by si nevybral zemi, kde kořeny budou hluboké a pevné.*¹³¹ V 15. století nazval Nguyễn Trãi ve svém historicko-geografickém spise DDC horu Tản Viên „*horou-předkem naší země*“ a tento výrok přejal v 18. století i Ngô Thì Sĩ v kronice VSTA.¹³²

2.2 Duch hory Đổng Cỗ: ochranné božstvo panovníka

Duch hory Đổng Cỗ hrál v prvních staletích vietnamské nezávislosti na Číně za panování dynastií Lý a Trần, tedy od 11. do začátku 15. století, důležitou roli ve státním kultu. Později však jeho význam na státní úrovni postupně upadl. Zde se pokusíme v širším kontextu proměn vietnamských politických představ analyzovat, jakou roli hrál kult tohoto božstva v politickém uspořádání jednotlivých dynastií a co vedlo k jeho vzestupu a úpadku.

Hora Đổng Cỗ (také nazývaná Khảo Phong) leží v provincii Thanh Hóa, rozprostírající se jihozápadně od nížiny Rudé řeky, jádra vietnamské civilizace. Lze předpokládat, že Duch hory Đổng Cỗ byl, podobně jako Duch hory Tản Viên, původně lokálním ochranným božstvem komunit sídlících v bezprostřední blízkosti hory, v jehož kompetenci byla moc nad počasím, především nad deštěm, a z toho vyplývající role ochránce úrody. Zatímco moc Duchu hory Tản Viên nad vodním živlem je explicitně vyjádřena v legendě o jeho souboji s Duchem vod, v případě Duchu hory Đổng Cỗ není podobná spojitost z dochovaných legend na první pohled zřejmá. Avšak kromě faktu, že jak ve vietnamských, tak v čínských náboženských představách je tradičně moc nad deštěm jednou z typických kompetencí horských božstev, je třeba brát v úvahu samotné jméno hory, které doslova znamená bronzový buben. Bronzový buben ve vietnamském prostředí automaticky evokuje dongsonskou kulturu doby bronzové, jež bývá spojována s polomytickými královstvími Văn Lang a Âu Lạc a jejímž centrem byla oblast dnešního severního Vietnamu. Nejvýraznějšími archeologickými památkami této kultury jsou právě bronzové bubny, mezi jejichž rituální funkce patří přivolávání deště.¹³³

S nástupem dynastie Lý v 11. století se Duch hory Đổng Cỗ stal z lokálního horského božstva součástí pantheonu ochranných božstev státu a nadpřirozeným ochráncem panovníka.

---

¹³⁰ Jiné označení Rudé řeky.

¹³¹ DVSKTT, s. 322.

¹³² DDC, s. 220. VSTA, s. 6.

¹³³ Porée-Maspéro, Eveline: *Étude sur les rites agraires des Cambodgiens*, Tome III. Paris – La Haye: Mouton & Co, 1969, s. 432–436. In Tạ Chí Đại Trùng: *Thần Người và Đất Việt*, s. 62.

Vzestup tohoto božstva máme doložený v nejstarších pramenech – v dynastické kronice DVSKTT a sbírce příběhů státních božstev VDUL.

Sbírka VDUL říká k povýšení Ducha hory Đồng Cồ na státní božstvo toto:

Když byl Lý Thái Tông ještě korunním princem, na rozkaz svého otce krále Lý Thái Tỏa vytáhl s vojskem proti Čampě. Když došli do Trùng Châu, zastavil vojsko k odpočinku. Té noci o třetí hlídce jakoby v mlze náhle král spatřil podivnou postavu muže vysokého přes dva metry, s ježatým obočím a vousy, který měl na sobě vojenskou uniformu, v ruce svíral zbraň, předstoupil, sklonil hlavu a uctivě oznámil: „Jsem Duch hory Đồng Cồ, doslechl jsem se, že se, korunní princ, vydáváte na vojenskou výpravu na jih. Prosím o svolení Vás následovat a být Vám nápomocen, pak bude možno vykonat velký čin.“ Princ se zaradoval a souhlasně tlesknul rukama. Pak se náhle vzbudil. Příštího dne pokračovalo vojsko v tažení proti Čampě a bitva byla vskutku velkým vítězstvím. Při triumfálním návratu se vraceli přes Trùng Châu. Korunní princ ihned přikázal vojákům připravit obřad, aby Duchovi vzdal díky a při té příležitosti [ho] v průvodu přepravil do hlavního města, aby chránil zemi a pomáhal lidu. Když vybíral vhodné místo za městem k postavení chrámu, ale nebyl si jist, které místo je dobré, uviděl zas v noci Ducha, jenž mu ve snu oznamoval: „Prosím, postavte chrám na pravé straně, uvnitř městských hradeb, za pagodou Thánh Thọ.“ Korunní princ uposlechl, vybral [vhodný] den k započetí práce a zanedlouho bylo hotovo. Když král Lý Thái Tỏa zemřel, korunní princ nastoupil na trůn, pod jménem Thái Tông. V noci se mu opět ve snu zjevil Duch a oznámil mu: „Tři princové se spikli a chtějí Vás zradit, zamýšlejí pozvednout ozbrojence, prosím, králi, je třeba včas zakročit.“ Když se král probudil, ještě tomu nevěřil. Teprve ráno viděl, že to, co bylo řečeno ve snu, se stalo tak, jak to Duch oznámil. Král byl ohromen a přikázal, aby byl Duchovi udělen titul Duch přijímající přísahu Podnebesí (*Thiên Hạ Minh Chủ Thần*) a přidal titul Velký král (*Đại Vương*).¹³⁴

Příběh Ducha hory Đồng Cồ, zařazený ve VDUL do kapitoly Přírodní duchové, má společné rysy s příběhy většiny z 27 božstev, obsažených ve sbírce – zjevuje se panovníkovi ve snu a pomáhá mu při vojenském tažení, při potlačení vzpoury, tedy praktických záležitostech vlády. Stejně jako všechna ostatní božstva je za svou pomoc odměněn státním kultem a oficiálními tituly.

---

¹³⁴ VDUL, s. 96–97.

V jednom aspektu se však příběh Ducha hory Đồng Cỏ od ostatních, zaznamenaných ve VDUL, liší – králi Lý Thái Tôngovi pomohl hned *dvakrát*. V případě varování před vzpourou bratrů je vztah panovníka a božstva zcela explicitně způsobem legitimizace jeho panovnické moci. Odtud tedy plyne status Ducha hory Đồng Cỏ jako nadpřirozeného ochránce Lý Thái Tônga, jenž mu pomáhá zajistit loajalitu jeho poddaných skrze rituál, ustavený podle DVSKTT roku 1028, tedy v roce Lý Thái Tôngova nástupu na trůn.

Duch hory Đồng Cỏ obdržel titul král, byl mu postaven chrám, aby byl každý rok uctíván a aby mu byla skládána přísaha. Poté co byl Lý Thái Tông ve snu Duchem varován před vzpourou svých bratrů, přikázal mu postavit chrám a 25. dne 3. měsíce v něm vztyčit oltář, zarazit prapor, dát seřadit vojsko, zavěsit meč a kopí před tabulku se jménem Ducha a číst přísahu v tomto znění: "Nebyl-li by syn oddaný rodičům, nebyl-li by poddaný loajální vůči panovníkovi, prosím Duchu, zabij ho." Hodnostáři do chrámu vcházeli východní branou, předstoupili před tabulku Ducha, společně se napili krve [obětovaného zvířete] a přísahali.¹³⁵

Rituál přísahy věrnosti panovníkovi při Duchu hory Đồng Cỏ převzali i Lý Thái Tôngovi následovníci. Za dynastie Lý se obřad přísahy konal každoročně. Jelikož později na 3. měsíc připadalo výročí úmrtí v panovníkově rodině, přesunulo se konání obřadu na 4. den 4. měsíce. Absence na něm byla trestána, podle záznamu pro rok 1042 v DVSKTT byli všichni, kdo chyběli při přísaze, potrestáni 50 ranami holí.¹³⁶

Další záznam o přísaze věrnosti při Duchu hory Đồng Cỏ v DVSKTT je z roku 1227, tedy dva roky po svržení dynastie Lý. Když roku 1225 velitel panovníkovy stráže Trần Thủ Độ usurpoval moc dynastie Lý a dosadil na trůn svého teprve osmiletého synovce, bylo třeba potvrdit legitimitu nové dynastie. Mimo jiné byl tedy s jistými modifikacemi převzat každoroční obřad přísahy panovníkovi při Duchu hory Đồng Cỏ. Oproti dřívějšímu však obřad více akcentoval aspekt veřejné manifestace – procesí, které se ubíralo z panovníkova paláce Đai Minh do chrámu Ducha a jehož se podle pozdějších pramenů účastnil panovník osobně¹³⁷, sledoval lid. Absence při přísaze se pak oproti dřívějšímu místo tělesného trestu trestala pokutou pěti šňůr peněz.¹³⁸

---

¹³⁵ DVSKTT, s. 154.

¹³⁶ DVSKTT, s. 162.

¹³⁷ HNDD, s. 82.

¹³⁸ DVSKTT, s. 215.

Na trvající význam kultu Ducha hory Đồng Cỏ lze usuzovat i z toho, že mu, stejně jako dalším státním ochranným božstvům, byly třikrát uděleny čestné tituly (v letech 1285, 1288 a 1313).

Krom v předchozí kapitole zmíněné integrační funkce oficiálního pantheonu státních ochranných božstev hrál v případě Ducha hory Đồng Cỏ navíc významnou roli fakt, že provincie Thanh Hóa měla díky své poloze jižně od nížiny Rudé řeky klíčový strategický význam při vojenských taženích proti Čampě, jichž se jen v 11. století uskutečnilo pět. Pro zdar těchto tažení bylo třeba zajistit si přízeň místních nadpřirozených sil, jež jednak umožňovaly bezpečný průchod svým územím, jednak svou nadpřirozenou mocí pomáhaly přímo v boji.

Když na konci 14. století vyvrcholila krize dynastie Trần, stal se po smrti krále Trần Nghệ Tônga regentem korunního prince Trần Thuận Tônga vlivný dvorní úředník Hồ Quy Lý. Ten nechal korunního prince záhy zavraždit a založil vlastní dynastii Hồ. Vzápětí uspořádal obřad přísahy věrnosti na hoře Đón Sơn ve své rodné provincii Thanh Hóa, kam již dříve přiměl panovníka přesunout hlavní město. Stojí za povšimnutí, že nové Západní hlavní město (*Tây Đô*), se nacházelo nedaleko hory Đồng Cỏ a pozdější historici obřad na hoře Đón Sơn ztotožňovali s obětí Duchu hory Đồng Cỏ.¹³⁹ Při příležitosti obřadu přísahy se však několik vysokých hodnostářů z rodu Trần spiklo a neúspěšně se pokusilo Hồ Quý Lýho zabít. Následovaly rozsáhlé perzekuce rodu Trần a obřad přísahy věrnosti byl opuštěn.

Trvání dynastie Hồ bylo krátké, jelikož od roku 1407 byl Vietnam okupován mingskými vojsky. Lê Lợi, pozdější panovník Lê Thái Tổ, jemuž se Mingy podařilo po letech partyzánského boje vyhnat, založil roku 1428 novou dynastii Lê, jež při správě země prosazovala konfuciánské principy.

Rok po Lê Thái Tổově smrti, tedy roku 1434, byl podle DVSKTT obřad přísahy věrnosti panovníkovi v pozměněné podobě obnoven:

„[V 15. den prvního měsíce] se panovník odebral na cvičiště, aby sledoval vysokého hodnostáře Lê Sata a ostatní civilní a vojenské hodnostáře při oběti Nebesům, Zemi, duchům slavných hor a velkým řekám, při níž zabili bílého koně, jehož krev pili při přísaze. Zároveň [panovník] přikázal hodnostářům odebrat se obětovat velkým duchům v různých částech země.“¹⁴⁰

---

¹³⁹ KDVSTGCM, s. 410.

¹⁴⁰ DVSKTT, s. 391.

Nástupci Lê Thái Tông bylo v té době teprve 11 let a jeho regentem se stal právě výše zmíněný Lê Sát, příslušník vojenské aristokracie z provincie Thanh Hóa, jež si na dvoře dynastie Lê po vyhnání Mingů držela významnou pozici. Tato frakce nebyla příliš nakloněna novému konfuciánskému směřování dvora a preferovala spíše buddhismus.¹⁴¹ Změnu podoby obřadu přísahy věrnosti panovníkovi tak můžeme vnímat v kontextu mocenského soupeření vojenské aristokracie a neokonfuciánů u dvora. Na jednu stranu byl Duch hory Đồng Cỏ při přísaze věrnosti panovníkovi nahrazen v souladu s konfuciánskými představami Nebesy, na druhou stranu to, že se obřad přísahy panovníkovi sice v modifikované formě, ale přeci jen udržel, bylo zřejmě zásluhou právě vojenských aristokratů z Thanh Hóa.

Ačkoliv již obřad přísahy za dynastie Lê nebyl prováděn výhradně při Duchu hory Đồng Cỏ, patřil tento duch jistě stále mezi „duchy slavných hor“ zmíněné v popisu přísahy. Podle pozdějších pramenů z 19. století byli za dynastie Lê krom samotného obřadu přísahy ještě zvlášť vysíláni hodnostáři obětovat do chrámu Ducha hory Đồng Cỏ,¹⁴² tudíž spojitost tohoto božstva s přísahou zůstala zachována. Trvajícím význam kultu Ducha hory Đồng Cỏ naznačuje i fakt, že roku 1618 zaznamenává DVSKTT na hoře Đồng Cỏ ve 4. měsíci sesuv půdy, kvůli němuž panovník přikázal hodnostářům na hoře obětovat.¹⁴³

Od 16. do 18. století zmítala Vietnamem, rozděleným pod nominální vládou dynastie Lê mezi rody Trịnh, Mạc a Nguyễn, občanská válka. Z konce tohoto období pochází svědectví o přísaze věrnosti panovníkovi (*lễ Hội Minh*) od Adriana di St. Thecla. Oproti dřívějšímu se obřad konal v posledním měsíci roku. Zajímavé je na tomto popisu především to, že se věrnost přísahala smočením rtů v krvi obětního zvířete nejen králi z rodu Lê, ale i vévodovi z rodu Trịnh – na prostranství, kde se obřad odehrával, byl postaven oltář Nebes a Země, po stranách se nacházelo devět oltářů devíti předků jak rodu Lê, tak rodu Trịnh a tři oltáře zasvěcené duchům nejvyšší třídy, dále duchům vod a nakonec duchům země. Krom toho byl při obětování kuřete použit zlatý meč vévody z rodu Trịnh.¹⁴⁴ Tento popis dobře ilustruje, do jaké míry upadla moc panovnického rodu, a zároveň dokládá, že přísaha věrnosti panovníkovi se provozovala až do konce 18. století.

Postoj dynastie Nguyễn, jež roku 1802 po několika staletích znovusjednotila Vietnam, vůči přísaze věrnosti panovníkovi při Duchu hory Đồng Cỏ názorně osvětlují komentáře v KDVSTGCM. Samotný fakt, že jsou obřad přísahy a k němu se vážící legenda zmiňovány,

¹⁴¹ Yu Insun. *Yugyōga Pet'namesō kukkainyōmūro sōngniptoen kwajōng*, s. 13.

¹⁴² HNDD, s. 82, BTDDCL, s. 499, HVDDC, s. 521.

¹⁴³ DVSKTT, s. 631.

¹⁴⁴ Adriano di St. Thecla: *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses*, s. 132.

svědčí o potřebě vymezit se vůči nim.¹⁴⁵ Již zavedení zvyku přísahy věrnosti roku 1028 je komentováno takto:

Panovníkův osud je určen Nebesy, všichni duchové [mu] musí dodat své síly na pomoc. Co se týče revolty za dynastie Lý, pokud se říká, že korunní princ měl sen a věděl o ní dříve, tak jak to, že když [ráno] vešel do paláce, teprve se dozvěděl zprávu o nepokojích? Již založení svatyně [Ducha hory Đòng Cồ] bylo pokřivené, a shromáždění k přísaze ještě horší.¹⁴⁶

K navázání na tradici každoroční přísahy za dynastie Trần roku 1227 se pojí tento komentář:

Dynastiím Lý a Trần se povedlo ovládnout zemi, ale obě nenásledovaly pravou cestu. Proto se obávaly, že srdce lidu nebudou na jejich straně, a tak se musely uchýlit k přísaze.¹⁴⁷

A nakonec Lê Sát z frakce, jež se v 15. století podílela na znovuzavedení obřadu přísahy panovníkovi, je v komentáři označen za „*nevzdělanec, který nevěděl, co jsou to správné zákony, a proto znovu ustavil obřad přísahy a navázal tak na nízký a hrubý zvyk dynastií Lý a Trần*“.¹⁴⁸

Teprve dynastii Nguyễn se v otázkách správy státu podařilo naplno prosadit neokonfucióvskou ortodoxii. Bylo pro ni nepřijatelné, aby lojalita poddaného vůči panovníkovi byla čímkoliv podmíněna – poddaný má být svému panovníkovi lojální z principu, a ne proto, že se zavázal přísahou před božstvem, jehož pomsty se v případě jejího porušení bojí. Zároveň je akcentován fakt, že panovník je Synem Nebes, a tudíž jsou mu podřízeny i nadpřirozené síly, které ho musí bezpodmínečně podporovat. Obdržel-li panovník mandát Nebes, srdce lidu mu budou automaticky nakloněna. To, že panovníci dynastií Lý a Trần svou legitimitu stvrzovali za pomoci přísahy při Duchu hory Đòng Cồ, je tak dokladem toho, že neměli ke své vládě mandát Nebes.

---

¹⁴⁵ V duchu teorie tradiční čínské historiografie, podle níž samotným zmiňováním či zamlčením faktu vyjadřuje historik svůj názor.

¹⁴⁶ KDVSTGCM, s. 115.

¹⁴⁷ Ibid., s. 191.

¹⁴⁸ Ibid., s. 410.

3 Kulty vod

Je příznačné, že v porovnání s kulty hor jsou kulty řek a vodních ploch více heterogenní. Oproti duchům hor je původ vodních duchů pestřejší. Může se jednat o božstva přírodní, jakými jsou krom antropomorfních božstev také draci a různé druhy vodních příšer, o ctnostné poddané různých etap vietnamských dějin, jimž byla díky jejich ctnosti svěřena správa určité řeky, ale i o původně nevýznamné lidi, kteří zemřeli nepříznivou smrtí, a jejichž duše se proměnily v duchy. Zároveň se z dostupných pramenů nezdá, že by některé z vodních božstev hrálo ve státním kultu roli srovnatelnou s kultem hory Đòng Cỏ či hory Tản Viờn. Vzhledem k této odlišnosti od kultů hor bude i následující kapitola koncipována odlišně – vodní božstva rozdělíme podle jejich původu.

3.1 Přírodní duchové

Přírodní vodní božstva zahrnují jednak nadpřirozená zvířata, jednak antropomorfní duchy, kteří však nejsou původně lidmi. Uvedeme tedy případ Ducha ohnivého draka, uctívaného jako božstvo, a ducha resp. duchů řeky Bạch Hạc, kteří jsou sice antropomorfní, avšak nemají se světem lidí mnoho společného. Duch řeky Tô Lịch je mezním případem – některé verze mýtu ho prezentují jako božstvo přírodního původu, jiné zas tvrdí, že šlo o vzorného hodnostáře.

3.1.1 Duch ohnivého draka

Podle VDUL se jednalo o Ducha Ohnivého draka, který byl uctíván ve vesnici Kiờu Hẫn v někdejší provincii Hỏng Chầu (oblast zahrnující části dnešních provincií Hung Yờn, Hải Duong a Hải Phong). Legenda říká, že kdysi dva rybáři, bratři Quyẻt Minh a Thiẻn Sạ z rodu Đặng, při lovu na moři spatřili předmět, připomínající tvarem kus dřeva a barvou ptačí vejce, který vylovili a vzali s sebou. V noci pak uslyšeli, že z předmětu vychází podivné zvuky a tak ho hodili zpět do moře. Později v noci se jim ve snu zjevila paní, která pravila: „Vy dva jste neznalí, proto vám řeku pravdu: jsem manželka Dračího krále Jižních moří, omylem jsem se spustila s duchem Ohnivého draka a porodila dítě a bojím se, aby se to Dračí král nedozvěděl, proto jsem ho [dítě] nechala zde, je to tento kus dřeva u lodi.“¹⁴⁹ Bratři tedy podivný předmět znovu vylovili a odvezli k pevnině, kde sám od sebe z lodi vyskočil. Bratři

---

¹⁴⁹ VDUL, s. 116.

na tom místě postavili chrám a z kusu dřeva nechali vytesat sochu božstva, které nazvali Dračí pán. Později dvůr sháněl lovce perel a jediní, kdo uspěli, byli právě lovci z rodu Đặng. Král tedy poručil uspořádat božstvu průvod s hudbou a následně bylo nalezeno velké množství perel. Proto mu byl udělen titul Duch perlový dračí král (*Thần Châu Long vương*).¹⁵⁰

Toto božstvo je tedy zcela jednoznačně přírodního původu. Lidská podoba je mu dána jen pro potřeby kultu tím, že je zhotovena jeho socha, která nepochybně byla ve tvaru lidské postavy, nikoliv draka. Patronem rodu Đặng se toto božstvo stalo na základě podivné, avšak ne příliš významné události a jeho moc se plně projevila až ve chvíli, kdy se dostalo, skrze své vyznavače, do styku s panovnickým dvorem. Panovník mu udělil titul, aby se mu odvděčil za zcela konkrétní přínos dvoru – úspěch při hledání perel.

LNCQ uvádí tuto legendu v zásadě ve stejné podobě, s tím, že je duch uctíván ve vesnici Bó Bái (pravděpodobně jde o totéž místo, ale přejmenované) a na konci dodává, že panovníci všech dynastií udělili tomuto duchu tituly a že jeho svatyně je velmi magicky účinná.¹⁵¹

S tímto kultem se však krom VDUL a LNCQ v jiných pramenech nesetkáváme, s výjimkou jediné zmínky v DVSKTT. Roku 1517 jistý hodnostář ve svém podání trůnu, v němž odsuzuje jiné hodnostáře a obviňuje je z podpory pokleslých pověr mezi nevzdělaným lidem, zmiňuje svatyni ducha vesnice Bó Bái jako hnízdo nepravostí.¹⁵² Je tedy možné, že tento duch a jeho kult upadli v nemilost.

3.1.2 Duch řeky Bạch Hạc

Duch řeky Bạch Hạc je jedním z vodních božstev přírodního původu. Jeho svatyně, nazývaná také svatyně Tam Giang, neboli Tři řeky, se nachází na soutoku tří řek – řeky Lô (Rudé řeky), řeky Thao a řeky Đà ve městě Việt Trì, v provincii Phú Thọ. Bạch Hạc tedy ve skutečnosti není jméno řeky, ale oblasti soutoku těchto řek. Zřejmě strategický význam této oblasti, která je de facto branou do nížiny Rudé řeky, je důvodem, proč se Duch řeky Bạch Hạc stal součástí státního pantheonu ochranných božstev.

Podle legendy ve sbírce VDUL, která jako pramen pro tento příběh opět uvádí *Giao Châu ký*, byli ve svatyni uctíváni dva duchové. Když byl Lý Thường Minh v 7. století guvernérem v Giao Châu, nechal na tomto strategickém místě vybudovat taoistický chrám Tông Thành a postavit v něm dvě sochy. Pak připravil obětiny a vyzýval místní nadpřirozené síly, aby, jsou-li

¹⁵⁰ VDUL, s. 116–117.

¹⁵¹ LNCQ, s. 167–168.

¹⁵² DVSKTT, s. 558.

dostatečně mocné, se mu zjevily ve snu. V noci pak ve snu spatřil dva pohledné muže impozantních postav, doprovázené družiníky s vlajkami a hudebními nástroji, kteří přišli před chrám a soupeřili o to, kdo bude sídlit v jeho přední části. Představili se guvernérovi jako Thỏ Lệnh (Zemní hodnostář) a Thạch Khanh (Kamenný šlechtic). Duchové se jali skákat přes řeku. Thỏ Lệnh byl na druhé straně vždy jako první a vyhrál. Dále VDUL uvádí, že v té době lidé v kraji uctívali démony, ale majestátnost soch duchů je přiměla obracet své modlitby k nim. Na konci legendy jsou připojeny tituly, které byly duchu Thor Lệnh uděleny – roku 1285 Lojálně napomáhající král (*Trung đực vương*), roku 1288 Bojovně podporující (*Vũ phu*), roku 1313 Majestátně ctnostný (*Uy hiển*).¹⁵³

Přírodní původ těchto božstev je, krom absence jakýchkoliv biografických údajů, zdůrazněn jejich jmény (ačkoliv jde o jména chtonická, o božstvech prameny mluví jako o božstvech řeky). Navíc VDUL řadí tuto legendu do kapitoly Přírodní duchové. Legenda o božstvech řeky Bạch Hạc ukazuje, jaký postoj zaujímal správci či vládci oblastí k místním duchům. Jako mocné místní síly je ctili a využívali jejich autority a ochrany, avšak vybírali si pouze božstva toho hodná, nikoliv démony, což poukazuje na prosazování uctívání určitých duchů a s nimi spjatých idejí a hodnot na úkor jiných.¹⁵⁴

Verze příběhu zaznamenaná v LNCQ se od předchozí liší jen drobně. Na konec ještě přidává dvě básně, složené údajně civilními hodnostáři, kteří doprovázeli panovníka na trestné výpravě proti barbarům, zřejmě roku 1312, neboť jeden z těchto hodnostářů, Nguyễn Sĩ Cồ při výpravě podlehl nemoci a roku 1312 zemřel. Právě ten je autorem první z básní, v níž prosí božstvo o nadpřirozenou podporu v boji. Druhou báseň složil Vương Vụ Thành při návratu a je oslavná.¹⁵⁵ Zdá se tedy, že funkcí civilních hodnostářů na vojenské výpravě mohlo mimo jiné být i zajištění rituální komunikace s duchy.

Oproti VDUL zmiňuje DVSKTT pouze jednoho Ducha řeky Bạch Hạc v záznamu z roku 1329:

Když se král otec [Trần Minh Tông] vracel zpět [z trestné výpravy proti barbarům] a přijel [na soutok] řek Bạch Hạc, byl uprostřed řeky napříč skrytý kámen. Lodě, které tudy projížděly, byly často poškozeny nebo ztroskotaly. Říkalo se, že duchem této řeky je Phụ Vũ Đại Vương. Král otec se potají modlil: „Pokud má loď bezpečně projede, odměním vás.“ Poté tudy projížděl princ Hung Hiếu podrobit si barbary Đà Giang, zastavil loď na řece Bạch Hạc. V noci ve snu uviděl ducha říkajícího: "Minulý rok mi král slíbil odměnu, ale ještě se nic nestalo." Princ Hung

¹⁵³ VDUL, s. 112.

¹⁵⁴ Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 11.

¹⁵⁵ LNCQ, s. 149–151.

Híêu se vrátil a podal o tom zprávu, král otec hned přidal dva znaky k Duchovu titulu.¹⁵⁶

DVSKTT nezmiňuje, že by Duch řeky Bạch Hạc měl v hlavním městě svatyni, snad proto, že původní svatyně božstva byla z hlavního města poměrně snadno dostupná. V pramenech z 19. století se dozvídáme, že Duch řeky Bạch Hạc byl uctíván v obci Tông Chát okresu Phú Xuyên.¹⁵⁷ Dnes tato obec leží na území v tzv. širší Hanoje, jižně od samotného města. Hlavní svatyně Ducha oproti tomu leží zhruba 30 km severozápadně od Hanoje. Je tedy pravděpodobné, že Duch řeky Bạch Hạc byl duchem uctívaným na mnoha místech nížiny Rudé řeky. Oproti DVSKTT záznamy legendy z 19. století umisťují epizodu, v níž je duch odměněn za pomoc panovníkovi, nikoliv do doby panování Trần Minh Tônga, resp. jeho syna Trần Hiêu Tônga, ale do doby panování dynastie Lý, kdy byl duchovi údajně udělen titul Trung Thành Đại vương.¹⁵⁸ O důvodu tohoto posunu můžeme jen spekulovat.

LTHCLC v rámci popisu provincie Sơn Tây také uvádí příběh Ducha řeky Bạch Hạc.¹⁵⁹ Tento duch je zmíněn i na jiném místě – v krátké biografii Trần Nguyễn Hãn, stoupence Lê Lợi v boji proti mingské okupaci země v 15. století. Trần Nguyễn Hãn, který měl v úmyslu bojovat proti čínským okupantům, se údajně k Lê Lợiovi přidal poté, co jedné noci přišel obětovat do chrámu Ducha a ve snu uviděl, jak Duch hory Tân Viêń oznamuje Duchu řeky Bạch Hạc, že Nebesa přikázala Lê Lợiovi, aby se stal králem Annamu.¹⁶⁰

Funkcí Ducha Bạch Hạc bylo především strážít přístupovou cestu do nížiny Rudé řeky a napomáhat při vojenských taženích, ale jako vodní božstvo také chránit lodě před ztroskotáním. Za pomoc panovníkům byl snad již za dynastie Lý, jistě ale za dynastie Trần povýšen na státní ochranné božstvo. Tento status si Duch řeky Bạch Hạc udržel, neboť projevil nadpřirozenou podporu i Lê Lợiovi, zakladateli dynastie Lê, a jeho uctívání je prameny na některých místech doloženo i v 19. století.

3.1.3 Duch řeky Tô Lịch

Tô Lịch je řeka, resp. dnes z části zasypané vedlejší rameno Rudé řeky, obtékající ze západu starou Hanoj. O duchu Tô Lịch, se zmiňují VDUL, LNCQ a geografie z 19. století.

---

¹⁵⁶ DVSKTT, s. 278–279.

¹⁵⁷ HNDD, s. 90.

¹⁵⁸ HNDD, s. 90, HNSXPV, s. 209, DNNTC, s. 607.

¹⁵⁹ LTHCLC, s. 135.

¹⁶⁰ Ibid., s. 379.

Tento duch byl ochranným duchem oblasti, která byla již za čínské nadvlády správním centrem nížiny Rudé řeky.

Legendu o duchu Tô Lịch VDUL řadí do kapitoly *Ministři* a jako pramen pro ni uvádí *Giao Châu ký* a *Báo cửc truyện* (*Záznamy o božském*).¹⁶¹ Tô Lịch měl být údajně hodnostářem v Long Đõ,¹⁶² kde jeho rod po generaci žil ve vesnici na břehu řeky. Ačkoliv nebyla rodina zámožná, žila v souladu s konfuciánskými hodnotami: „Na první místo kladli synovskou oddanost, tři generace si uměly ustoupit a žily spolu [pod jednou střechou]“¹⁶³. Za svou synovskou oddanost byl Tô Lịch za dynastie Ťin (265–420) odměněn císařským osvědčením a zřejmě díky tomu byla v letech špatné úrody celé vesnici půjčována rýže – proto se jméno Tô Lịch stalo jménem vesnice. Když byl Lý Nguyên Gia v 8. století guvernérem oblasti, zaujalo ho, že v řece u severní brány města teče voda v řece proti proudu¹⁶⁴. Při průzkumu oblasti pak narazil na Tô Lichovu rodnou ves, kde uspořádal hostinu, na níž se od místních starců dozvěděl o Duchovi a nechal mu postavit svatyni. V noci po otevíracím obřadu se mu ve snu zjevil duch Tô Lịch jako stařec, který na bílé lani sestoupil z nebe na zem a nabádal ho, aby jako správný guvernér civilizoval místní lid. Generál Kao Pchien pak v 9. století jmenoval ducha Tô Lịch ochranným duchem nově postaveného města Đạì La.¹⁶⁵

Duch Tô Lịch je líčen jako ctnostný hodnostář, který díky svým konfuciánským ctnostem a zásluhám vůči lidu získal jeho úctu a stal se místním ochranným božstvem.

Roku 1010 král Lý Thái Tô přemístil hlavní město z Hoa Lư, kde sídlili panovníci předchozí dynastie raná Lê, zpět do této oblasti.

[V té době] často ve snu viděl bělovlasého starce, který přistoupil před trůn, dvakrát padl na zem a zvolal: „Nechť se dožijete deseti tisíc let!“ Král se tomu podivil a zeptal se ho na jméno. Stařec mu vše podrobně vypověděl. Král se zasmál a řekl: „Chtěl byste, vážený duchu, aby [na vašem oltáři] hořely vonné tyčinky po sto let?“ Odpověděl: „Pouze si přeji, aby Vaše království bylo pevné a trvalé jako [hora] Thái Sơn, jako kámen, trvalo do nekonečna, aby u dvora i v prefekturách bylo vše v naprosté harmonii. Pak naše vonné tyčinky nebudou hořet pouze sto let!“ Když se král probudil, přikázal hodnostářům jít mu obětovat a udělil mu titul Velká král, Ochranný duch hlavního města země Thăng Longu (*Quốc đô Thăng*

¹⁶¹ *Báo cửc truyện* je další ztracenou knihou, pravděpodobně z konce 11. století, kterou známe jen z citací z jiných děl.

¹⁶² Starý název pro Hanoj, používaný za čínské nadvlády ve Vietnamu.

¹⁶³ VDUL, s. 69.

¹⁶⁴ O tom, že voda v řece Tô Lịch při velkých deštích teče proti proudu, se zmiňuje i DVSKTT s tím, že jde o běžný jev.

¹⁶⁵ VDUL, s. 69–70.

Long Thành hoàng Đại vương). Když se k němu místní lid modlil nebo při něm přísahal, vždy následoval nadpřirozený trest či požehnání.¹⁶⁶

Všimněme si, že podpora ducha přichází ve chvíli, kdy panovník přesouvá hlavní město, tedy v období určité nejistoty, kdy bylo panovníkovi více než kdy jindy zapotřebí nadpřirozeného stvrzení jeho autority a legitimacy jeho rozhodnutí.

Na konci legendy jsou opět vyjmenovány tituly duchu Tô Lịch udělené za dynastie Trần.

Verze legendy v LNCQ začíná až Kao Pchienovou stavbou města Đai La.¹⁶⁷ V době letních dešťů se podle ní Kao Pchien plavil na loďce po říčce, která ze západu obtékala město. Náhle ve vodě uviděl podivného starce. Když se ho zeptal na jméno, odpověděl, že se jmenuje Tô Lịch a že jeho domovem je tato řeka, načež zmizel. Později se Kao Pchienovi duch zjevil znovu, tentokrát však v méně mírumilovné podobě – jako hodnostář vysoké postavy, jehož příchod provázely silný vítr, velké vlny a temná mračna na obloze. Kao Pchien se rozhodl, že do země zahrabe amulety, aby tohoto ducha zahnal. Tô Lịch jej od toho ve snu zrazoval s tím, že nemá strach z amuletů a zařikávání, protože je „*duchem Long Đõ*“¹⁶⁸, *prvním z místních nadpřirozených sil*“.¹⁶⁹ Kao Pchien se přesto pokusil ducha zařikávat, neuspěl a místo toho přivolal strašlivou bouři.¹⁷⁰

Oproti VDUL je duch Tô Lịch v LNCQ prezentován jako přírodní božstvo, duch řeky. Legenda o něm končí jeho konfrontací s Kao Pchienem, z níž božstvo vychází vítězně. Navíc LNCQ ztotožňuje Ducha řeky Tô Lịch s duchem Long Đõ (psáno také Long Đõ), hlavním ochranným duchem Hanoje, kterého VDUL uvádí jako samostatné božstvo. Setkání ducha Tô Lịch s Kao Pchien je v LNCQ popsáno v zásadě stejně, jako Kao Pchienovo setkání s duchem Long Đõ ve VDUL.

Problém uctívání ducha Tô Lịch dále komplikuje fakt, že duch Long Đõ byl uctíván i pod jménem Bạch Mã (Bílý kůň). Původ toho jména vysvětluje pověst, jež se vážala ke chrámu Bạch Mã.

Když Lý Thái Tổ přesunul hlavní město do Thăng Longu, jakmile postavil hradby, hned se bortily. Proto pověřil hodnostáře, aby se modlili v chrámu [ducha Long Đõ]. Po chvíli uviděli bílého koně, který vyšel z chrámu, přešel obloukem město, zanechávaje za sebou stopy, pak se vrátil do chrámu a zmizel. Poté v jeho stopách

---

¹⁶⁶ VDUL, s. 70–71.

¹⁶⁷ V jiných verzích LNCQ, verze z rukopisu A. 2107 a A. 750, legenda začíná obdobně jako ve VDUL, tedy popisem ducha Tô Lịch jako ctnostného konfuciána.

¹⁶⁸ Long Đõ – jedno z dříve používaných jmen Hanoje.

¹⁶⁹ LNCQ, s. 90.

¹⁷⁰ Ibid., s. 89–90.

postavili hradby a ty se již nezřítily, ihned tedy provedli oběti a učinili jej ochranným duchem Thăng Longu.¹⁷¹

Hlavním chrámem ducha Long Đõ byla svatyně Bạch Mã, která byla jednou ze čtyř svatyní chránících Thăng Long ze čtyř světových stran (*Thăng Long Tứ trản*) a která se dodnes nachází v centru Hanoje. Podle pramenů z 19. století byl Duch řeky Tô Lịch uctíván na samostatném oltáři ve svatyni Tân Khai, postavené roku 1804. Ovšem i v této svatyni byl na hlavním oltáři uctíván duch Bạch Mã, po levé straně pak duch Tô Lịch.¹⁷² Sepjetí Ducha řeky Tô Lịch s duchem Long Đõ, alias duchem Bạch Mã, mohlo tedy vést jak k jejich úplnému ztotožnění,¹⁷³ tak k seskupení těchto božstev, která pak byla uctívána společně.

Duch řeky Tô Lịch se nachází na pomezí mezi duchy přírodními a duchy – vzornými správci. Zároveň došlo v jeho případě ke ztotožnění několika původně zřejmě samostatných božstev, které je ilustrativní pro synkretickou povahu vietnamských náboženských představ.

3.2 Ctnostní ministři

Vodní duchové často byli prezentováni jako historické postavy, mužové vynikajících morálních kvalit, které jim po smrti přinesly zbožštění, ať již ze strany prostého lidu, který si je z úcty zvolil za ochranné duchy, či ze strany Nebes či Pána na nebesích, který je pověřil správou určitého území.

3.2.1 Bratři Trùng Hồng a Trùng Hát

Případem ctnostných ministrů, jimž byla svěřena správa nad určitým územím, jsou říční duchové Trùng Hồng a Trùng Hát.

VDUL řadí legendu o této dvojici duchů do kapitoly *Ministři* a jako pramen pro ni uvádí Đõ Thiênovy *Sử Ký*.

[Duchové] byli bratři. Kdysi, když se král Ngô Nam Tấn [951-965] vydal potlačit [vzpoureu] rebela Lý Huy v Long Châu, zastavil vojsko u přístavu na řece Phù Lan. V noci se mu zdálo, že vidí dva dobře oblečené pohledné muže, kteří před něj předstoupili a hlásili: „Vzbouřenci, spoléhající na sílu, se již dlouho chovají neúnosně, prosíme o svolení pomoci Vám, králi, v boji [proti nim].“ Král se zeptal:

¹⁷¹ DNNTC, s. 601–602.

¹⁷² CTTXDBL, s. 436.

¹⁷³ Pod tímto jménem byl uctíván i čínský generál Ma Jüan, který roku 42 n. l. potlačil povstání sester Trung. Podrobně o uctívání Ma Jüana ve svatyni Bạch Mã viz. Dror: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*, s. 42–47.

„Kdo jste? Chcete mi pomoci, proto mi dovoluňte znát vaše jméno.“ [Duchové] odpověděli: „Jsme bratři, pocházíme z Phù Lan, jsme z rodu Trưòng, starší z nás se jmenuje Hông, mladší Hát, byli jsme generálové krále Triệu Việu Vưong. Později Triệu Việu Vưong porazil Lý Nam Đế a ukradl mu trůn. Nam Đế poslal lidi, aby nám přinesli dary a požádali nás, abychom se stali hodnostáři [na jeho dvoře]. Řekli jsme: „Ten, kdo je loajálním poddaným, nectí dva panovníky, stejně jako ctnostná žena si nevezme dva muže. Jak by člověk mohl být neloajální a ještě chtít sloužit někomu jinému, aniž by přitom přišel o svou morální integritu?“ Pak jsme se ukryli [v jeskyni] na hoře Phù Long, Nam Đế nás stále povolával, ale my mu nevyhověli, a tak se rozlítil a najal lidi, aby nás chytili. Věděli jsme, že bychom těžko unikli, a tak jsme vypili jed a zemřeli. Pán na nebesích se nad námi slitoval, protože jsme bez viny zemřeli, a ustavil nás dračími pány – hodnostáři hlídkujícími na řekách Vữ Giang a Lạg Giang. Když předešlý panovník [Ngô Quyền] bojoval na řece Bạch Đảg, také jsme mu pomohli.“ Král [Ngô] Nam Tản se probudil a ihned přikázal obětovat, modle se: „Pokud opravdu máte nadpřirozenou moc a pomůžete nám vyhrát bitvu, bude vám založena svatyně.“¹⁷⁴

Později se duchové opět králi zjevili ve snu, tentokrát ve vojenské výzbroji. Král poručil zahájit útok a bitva byla skutečně vítězstvím. Král proto přikázal postavit duchům svatyně. Staršího z bratrů jmenoval Státním ochranným duchem řeky Đại Đưong, mladšího Státním ochranným duchem řeky Tiểu Đưong.¹⁷⁵

VDUL dále uvádí, že podobné nadpřirozené podpory se dostalo i generálu Lý Thườg Kiệtovi, když roku 1076 odrazil útok sungské armády na řece Như Nguyệt. V noci před bitvou prý vojáci ze svatyně slyšeli hlas ducha, jak deklamuje slavné provolání:

*Nam quốc sơn hà Nam đế cư,
Tiệu thiên phận địnđ tại thiên thư.
Như hà nghich lổ lai xâm pham,
Nhữ đảg hành khan thủ bại hư.*¹⁷⁶

Jižní kraj obývá jižní král,
jeho osud je zaznamenán v nebeských knihách,
jak by se mohl někdo opovážit jej napadnout?
Ihned pocítíte velkou porážku.

Také DVSKTT k záznamu o vítězné bitvě se sungskou armádou přidává legendu o bratrech Trưòng Hátovi a Trưòng Hôngovi, včetně básně, jež měla zaznít z jejich svatyně.¹⁷⁷

¹⁷⁴ VDUL, s. 80–81.

¹⁷⁵ Ibid., s. 81.

¹⁷⁶ Ibid., s. 82,

¹⁷⁷ DVSKTT, s. 173.

Legenda o těchto dvou božstvech je zařazená i do LNCQ. Podle ní byli duchové božstvy řek Long Nhãn a Nhur Nguyêt, avšak v boji proti sungskému vojsku podlé této verze pomohli údajně králi Lê Đại Hànhovi a jeho generálu Phạm Cự Lượngovi, tedy roku 981. Zápětka příběhu je v zásadě stejná, jako ve verzi uvedené ve VDUL. Duchové se králi ve snu zjevili na hladině řeky, představili se mu a nabídli mu svou pomoc. Když se král probudil, ihned jim na své lodi zapálil vonné tyčinky, v modlitbě jim slíbil odměnu, pokud mu skutečně pomůžou. Nakonec nechal zabít obětní zvířata a spálit papírové peníze, koně a slony a oblečení. Další noci již ve snu viděl dva muže, jak každý vede své jednotky do boje. Strhla se silná bouře a ve vzduchu bylo slyšet ducha, jak deklamuje již zmíněnou báseň. Nato sungské vojsko ve zmatku uprchlo. Král dodržel slib a božstvům založil svatyně, staršímu na řece Long Nhãn, mladšímu na řece Nhur Nguyêt, a přikázal místním lidem, aby je uctívali.¹⁷⁸

Příčinou zbožštění bratrů byla lojalita vůči panovníkovi, tedy konfuciánská ctnost. Jejich zásluhy jako božstev spočívaly především v nadpřirozené vojenské podpoře vietnamských panovníků v boji proti nepříteli a v podpoře legitimacy tohoto boje, vyjádřené uvedeným svoláním. V reakci na to stát podporoval jejich kult a podle LTHCLC jim byly všemi dynastiemi udělovány tituly a jejich legendy byly zaznamenány ve státním registru božstev.¹⁷⁹

3.3 Bludné duše

Vodním duchem se snadno mohly stát duše lidí, kteří zemřeli tzv. nepříznivou smrtí. Většinou se jednalo o utopence – utonout znamenalo, a dodnes znamená, že příbuzní nemohli náležitě pohřbit tělo zesnulého a tudíž ani řádně obětovat jeho duši. Z té se pak snadno mohl stát duch (*ma*) či démon (*quý*), který škodí lidem. Těmto duším bylo tedy potřeba obětovat, aby neškodily, a postupně se z některých z nich stala mocná božstva.

3.3.1 Duch Lý Đô Uý

Případ božstva takového původu se objevuje již ve VDUL. Jedná se o ducha Lý Đô Uý, tedy velícího důstojníka Lýho.

Podle legendy byl král nazýván Lý Đô Uý, není jasné, za které dynastie žil, ani jak se jmenoval. Jediné, co se ví je, že když kdysi přeplouval řeku, jeho loď se kvůli silnému větru potopila a on se utopil. Jeho duše se však nerozplynula a v měsíčních nocích bylo ve vánku slyšet hlasy a smích na břehu řeky, pak zas jako

---

¹⁷⁸ LNCQ, s. 98–100.

¹⁷⁹ LTHCLC, s. 122.

by ve vzduchu hrály flétny. Jednoho dne se jeho duše vtělila do mladého chlapce a [skrže něj] řekla vesničanům: „Byl jsem Pánem na nebesích ustaven duchem přístavu na této řece.“ Lidé to považovali za podivuhodné a hned mu postavili chrám. Každý patnáctý den měsíce se v chrámu objevil had se zlatým hřebínkem, který se připlazil od řeky a stočil se před oltářem. Lidé ducha ctili jako Dohlížitele nad přísahami (*Minh chủ phước thần*).¹⁸⁰

Když roku 1257 mongolská dynastie Jüan poprvé zaútočila na Vietnam, zjevil se tento duch panovníkovi Trần Thái Tôngovi. Král, který na lodi prchal z hlavního města, zakotvil na noc v přístavu, kde byl chrám Lý Đô Uyho. Ten ho ve snu uklidnil s tím, že již nebude muset prchat daleko. Když se panovník probudil, nechal duchu obětovat, a když se jeho předpověď vyplnila, udělil mu čestný titul.¹⁸¹

Duch Lý Đô Uy je typickým představitelem vodních božstev – bludných duší. Ačkoliv sám duch skrže médium prohlašuje, že byl do své funkce správce úseku řeky jmenován Pánem na nebesích, nejsou z legendy patrné žádné zásluhy či morální kvality, pro něž ho lidé začali uctívat. Spíše se zdá, že si tento duch na lidech uctívání vynutil tím, že se vtělil do média a lidé se proto báli jeho moci.

Tato legenda je také uvedena v LNCQ,¹⁸² avšak ostatní prameny o tomto božstvu mlčí. Je možné, že duchova pomoc králi Lý Thái Tôngovi nebyla, vzhledem k jeho nejasnému původu, dostatečným důvodem pro to, aby toto božstvo hrálo v pozdějších obdobích vietnamských dějin výraznější roli.

3.3.2 Duch svatyně Phạm Nhan

Vodními božstvy se nestávali jen utopenci, což je zřejmé i z legendy o již zmiňovaném Duchu svatyně Phạm Nhan, která se nachází v CDTK:

Duch této svatyně se jmenoval Nguyễn Bá Linh. Jeho otec pocházel z Kuang-tungu. Odešel žít do naší země, vzal si za manželku ženu z vesnice An Bại a narodil se jim Bá Linh. Bá Linh složil doktorské zkoušky za dynastie Jüan. Vynikal svými magickými schopnostmi a byl přijat ke dvoru, aby léčil nemoci. Svedl ale královu konkubínu, a když věc vyšla najevo, byl odsouzen ke spáchání sebevraždy.

---

¹⁸⁰ VDUL, s. 89.

¹⁸¹ Ibid., s. 89–90.

¹⁸² LNCQ, s. 180–181.

V té době Čína obsadila Vietnam a Bá Linh poprosil o svolení dělat [vojsku] průvodce, aby smyl svou vinu.¹⁸³

Bá Linh se tedy provinil hned dvakrát – jednou proti svému panovníkovi, podruhé proti své matce, resp. její vlasti, jen aby si zachránil život. To se mu však nepovedlo. V bitvě na řece Bạch Đằng, kterou čínská a vietnamská vojska svedla, byl Bá Linh zajat a odsouzen k smrti. Jeho přání, aby byl pochován v rodišti své matky, bylo vyslyšeno jen napůl – jeho tělo totiž bylo u vesnice An Bàu, rodiště jeho matky, hozeno do vody.¹⁸⁴

Bá Linhovy magické schopnosti se začaly projevovat vzápětí:

Dvěma rybářům se v těch místech do sítě chytila Bá Linhova lebka, ihned se k ní modlili: „Pokud máte nadpřirozené schopnosti, pomozte nám ulovit mnoho ryb, pak [vás] ihned pohřbíme.“¹⁸⁵

Rybáři skutečně chytili mnoho ryb, a tak Bá Linhovu hlavu pohřbili na břehu řeky. S duchem se natolik sblížili, že se z nich, zřejmě po jejich smrti, staly „*Tři duše*“.¹⁸⁶ Lidé začali tohoto ducha uctívat ze strachu:

Když chtěli [Tři duše] potrápiti nějakou ženu, vyřkli Bá Linhovo jméno a ukázali na ni prstem. V tu chvíli danou ženu posedl duch. Proto lid v kraji musel postavit svatyni a uctívat ducha.¹⁸⁷

Navíc tento duch způsoboval ženám jakousi nemoc. Před popravou totiž generál Trần Hưng Đạo dal místo jídla Bá Linhovi ženskou krev a tak po ní jeho duše žíznila i po smrti. Jedinou obranou proti této nemoci bylo nemocné vyměnit rohož, na níž ležela, za rohož z chrámu Vạn Kiếp, v níž byl uctíván právě generál Trần Hưng Đạo, a připravit lék z popela vonných tyčinek z tohoto chrámu smíchaných s vodou.¹⁸⁸

I tak zlovolnému božstvu, jakým byl Bá Linh, se dostalo státního uznání – tento duch byl údajně duchem střední třídy, dokud nebyl degradován na ducha nejnižší třídy, kvůli tomu, že bránil panovníkovi proplout po řece, jak bylo zmíněno ve druhé kapitole. V závěrečném

---

¹⁸³ CDTK, s. 278.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ CDTK, s. 279.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Ibid.

komentáři si autor CDTK Vũ Phuong Đé stýská, jak je možné, že takovýto pokleslý duch je již 500 let uctíván.¹⁸⁹

To, že se duše člověka po smrti stala vodním duchem, se tedy odvíjelo především od toho, že jeho tělo nemohlo být řádně pohřbeno, nikoliv primárně od faktu, že utonul.¹⁹⁰ Přesto je i v Bá Linhově případě tím, že je jeho tělo hozeno do řeky, spojitost s vodou zachována.

3.3.3 Obětovaní lidé

Specifickou skupinou vodních duchů – bludných duší jsou případy lidí obětovaných vodním božstvům. Prameny z 19. století se zmiňují o svatyni Chiêu Úng nedaleko hanojského Západního jezera (dnešní svatyně An Thái), kde byli uctívání manželé, kteří byli jako oběť svrženi do řeky.

Podle legendy panovník dynastie Lý – podle některých pramenů to byl Lý Nhân Tông¹⁹¹ – dostal oční nemoc, kterou nešlo vyléčit. Povolal tedy věštce a ten mu sdělil, že nemoc odezní až ve chvíli, kdy se podaří zabránit podemílání severozápadní části hlavního města vodou. V té době voda v Rudé řece udeřila ještě silněji, přímo podemílala roh města a nebylo možné ji zastavit. Panovník přikázal lidem modlit se v chrámu Vodního knížete na řece Tam Kỳ. Jednomu z nich se ve snu zjevil duch a oznámil mu, že má prvním lidem, které druhý den potká, splnit přání, pak je hodit do řeky, učinit z nich božstva a postavit jim chrám, pak teprve bude tato pohroma překonána. Bylo to nahlášeno králi a ten přikázal provést vše podle této rady.¹⁹²

Toho rána uviděli manžele Vũ Phục, jak se blíží z vesnice Cao nesouce olej. Uctivě je pozdravili, pozvali je do místní poštovní stanice a zároveň to nahlásili králi. Ten přikázal: „Je třeba to provést přesně podle slov ducha, vše jim od začátku do konce povězte, aby o tom věděli, nemůžete je nutit.“ Utěšovali je tedy: „Odedávna se nikomu nepodařilo uniknout smrti. Proto je třeba zemřít tak, aby se dalším generacím zanechalo slavné jméno. V dávných dobách, když král Wu Wang onemocněl, vévoda Čou postavil oltář a prosil, aby mohl zemřít místo krále. Pozdější generace opěvovaly jeho loajalitu. Proto nelpěte na bezvýznamném životě, snažte se skrze smrt stát ctěnými duchy, abyste v skrytu pomáhali

---

¹⁸⁹ CDTK, s. 280.

¹⁹⁰ Dodnes existují profesionální „lovci těl“ utonulých lidí. Pro rodiny utonulých je nanejvýš důležité tělo řádně pohřbit, mimo jiné i proto, aby se z jejich duší nestali škodící duchové.

¹⁹¹ BTDDCL, s. 499, DNNTC, s. 600.

¹⁹² HNDD, s. 83–84.

panovníkovi a zemi, navěky zachovali slávu vaší loajality, cožpak je něco krásnějšího?“¹⁹³

Manželé tedy souhlasili. Jejich posledním přáním bylo pořádně se před smrtí najíst a poručili si vařenou slepici a hrnec lepkavé rýže. Než se vrhli do vody, modlili se: „*My staří manželé zapomínáme na svá těla kvůli státu. Nebesa, pokud máte porozumění, prosíme, dosvědčte nám to!*“¹⁹⁴ Když se vrhli do řeky, voda se uklidnila a panovnickova nemoc ustoupila. Manželům byl postaven chrám a byly jim uděleny tituly.¹⁹⁵

Jiné verze legendy upřesňují, že manželé se vrhli do řeky na soutoku řek Tô Lịch a Thiên Phù, a nezmiňují královu nemoc, pouze podemílání města.¹⁹⁶ *Đại Nam Nhất Thống chí* cituje legendu z LNCQ,¹⁹⁷ podle níž příbuzní obětovaných manželů přesunuli jejich uctívání do Yên Thái a příslušníci rodu Vũ zde žijící jsou jejich potomci. Také dodává, že řeka Thiên Phù dříve spojovala Rudou řeku a řeku Tô Lịch, ale později byla zasypána.¹⁹⁸

Krom samotného faktu obětování lidí je na příběhu zajímavá souvislost mezi podemíláním města vodou a panovnickovou nemocí. To ilustruje, do jaké míry byl provázán stav prostředí a lidí v něm žijících. Pokud je prostředí, v němž člověk žije, v nerovnováze, přenesse se tato nerovnováha i na něj. Toto pouto je nadpřirozené povahy. Zdraví panovnickovo, jako osoby v království nejdůležitější, je logicky spojeno se stavem hlavního města. To, že byla tato nerovnováha vyvážena lidskými obětmi, naznačuje, že ačkoliv to není explicitně zmíněno, bylo nejspíše třeba usmířit vodní božstvo – řeka se po oběti *uklidní*.

V případě svatyně uctívající paní Ché Thảng na pobřeží provincie Nghê An již přiznaně jde o oběť vodnímu duchovi:

Kdysi tudy proplouval panovník Trần Duệ Tông¹⁹⁹ při cestě na jih. Když jeho loď dorazila do přístavu Kỳ Hoa, bránil jí vítr v další cestě. V noci se králi ve snu zjevil člověk, který o sobě prohlásil, že je vodní duch, a který žádal jednu z jeho dcer. Když se král probudil, oznámil to své družině. Paní [Ché Thảng] sama požádala, aby byla svržena duchovi do vody. Král přikázal, aby byla dána na zlatý podnos a

---

¹⁹³ HNDD, s. 84.

¹⁹⁴ Ibid., s. 84.

¹⁹⁵ Ibid., s. 84.

¹⁹⁶ BTDDCL, s. 499, HVDDC, s. 521.

¹⁹⁷ Tato legenda je zaznamenána i v některých verzích LNCQ, její překlad do vietnamštiny však bohužel nemáme k dispozici.

¹⁹⁸ DNNTC, s. 600–601.

¹⁹⁹ Vládl v letech 1373–1377.

svržena do vody vodnímu duchovi. Teprve poté loď mohla vyplout. Později jí byl na tom místě zřízen chrám.²⁰⁰

Zdá se, že bylo záhodno, aby obětovaní lidé se svým údělem souhlasili, snad i proto, aby se po smrti jejich duchové nemstili a stali se z nich „dobrotiví duchové“, nikoliv démoni.

3.4 Mytická zvířata

Ve většině případů jsou mytická zvířata v pramenech spíše božskými posly a znameními, než sama o sobě uctívanými božstvy. Je příznačné, že vietnamská mytická zvířata jsou většinou zvířaty vodními. Jde především o draka, který je stejně jako v Číně i ve Vietnamu vodním zvířetem, želvu, ale i hada, a setkáváme se i s případem, kdy podle legendy údajně zplodila krále Đinh Tiên Hoànga jeho matka s vydrou.²⁰¹

3.4.1 Drak

Drak, vietnamsky *rồng* nebo sinovietnamsky *long*, „je jangové povahy, je to dobrotivé a posvátné zvíře“.²⁰² Tento nejposvátnější mytický tvor hrál odjakživa ve vietnamských náboženských představách důležitou roli.

Jak již bylo zmíněno, drak byl mytickým předkem Vietnamců a můžeme ho vnímat jako totemové zvíře. To naznačuje i fakt, že zvyk tetovat se podle DVSKTT pochází z toho, že dračí král Lạc Long Quân poradil lidem, aby si na tělo vytetovali obrazy vodních příšer, které je pak při lovu ryb nebudou ohrožovat.²⁰³ Tetování bylo mezi Vietnamci všeobecně rozšířeno. Drak sice byl symbolem panovníka, avšak podle všeho nebylo užívání tohoto symbolu dlouho vyhrazeno pouze jemu a bylo rozšířené i mezi běžnými lidmi. Číňané prý označovali Vietnamce jako Thái Long, tedy Vzor draka, protože měli těla potetovaná draky a vodní příšery jim v bouřích neškodily.²⁰⁴ Když v roce 1145 vietnamští a čínští hodnostáři společnými silami potlačili řádění jistého Đàm Hửu Lợng, čaroděje původem z Číny, který se v hraniční oblasti mezi Čínou a Vietnamem neoprávněně prohlásil za správce a raboval zde, byli jeho vietnamští kumpáni rozeznáni právě podle dračích tetování na zádech.²⁰⁵

---

²⁰⁰ LTHCLC, s. 88.

²⁰¹ LNCQ, s. 173, CDTK, s. 166.

²⁰² TKTP, s. 10.

²⁰³ DVSKTT, s. 83–84.

²⁰⁴ Ibid., s. 255.

²⁰⁵ Ibid., s. 195.

Mezi příslušníky panovnického rodu Trần bylo zvykem nechávat si tetovat draky na stehna. Tato tradice byla přerušena až na sklonku 13. století za vlády Trần Anh Tônga, který se prý tetování bál natolik, že nedal na svého otce, jenž na něj naléhal: „*Náš rod je původem z [oblasti] dolního toku řeky, po generace si vážíme odvahy, necháváme si tetovat draky na stehna. Je rodinným zvykem držet se vojenství, proto [by sis měl nechat] vytetovat draky na stehna, abys nezapomněl na své kořeny.*“²⁰⁶

Zjevení draka bylo dobrým znamením. Za dynastie Lý jej DVSKTT zaznamenává celkem jedenáctkrát. Nejznámější je případ, kdy se vzlétající drak objevil před lodí krále Lý Thái Tônga při příležitosti přesunutí hlavního města z hornatého Hoa Lu. Hlavní město, dnešní Hanoj, bylo na památku této události pojmenováno Thăng Long, tedy Vzlétající drak.²⁰⁷ Když se roku 1029 v paláci Càn Địch objevil drak, bylo to pro panovníka znamením, že jde o „*dobré místo s prosperující ctností, místo přesně uprostřed mezi Nebesy a Zemí,*“ a nechal proto dříve zpustlý palác opravit.²⁰⁸ Za dynastie Trần se drak objevil pouze jednou, v roce 1242. Další záznamy o zjevení se draka jsou v DVSKTT až z doby dynastie Lê. Většinou se jednalo o zlaté draky a jejich zjevení, ačkoliv ve většině případů není nijak komentováno, bylo vnímáno jako dobré znamení. Výjimkou byl snad jen názor mnicha Pháp Ngữ, který – když se po otřesech půdy na začátku roku 1053 objevil drak a všichni poddaní králi gratulovali – jako jediný tvrdil, že „*draci létají na nebi, a nyní se [jeden z nich] objevil na zemi, což je špatné znamení*“.²⁰⁹

S omezováním užívání symbolu draka se setkáváme již za dynastie Lý. DVSKTT zaznamenává, že v roce 1118 panovník Lý Nhân Tông vydal zákaz služebníkům a otrokům v hlavním městě i mimo něj tetovat si hrud' a nohy, palácové strážci pak zakázal tetovat si na tělo draky.²¹⁰ Tendence k usurpaci draka jako královského symbolu a k jeho tabuizaci pro běžné lidi zřejmě zesílila za dynastie Lê v 15. století, společně s prosazením neokonfuciánských ideálů při správě státu. Roku 1497 byl za vlády panovníka Lê Thánh Tônga vydán zákaz používat předměty zdobené symboly vyhrazenými panovníkovi, tedy předměty vykládané zlatem a stříbrem a lakované předměty zdobené draky a fénixi.²¹¹ Vzhledem k zdlouhavým vnitřním bojům, rozdělení země a celkové nestabilitě a oslabení centrální moci se však zřejmě nepodařilo užívání symbolu draka mezi lidem vymýt. Za

---

²⁰⁶ DVSKTT, s. 255.

²⁰⁷ Ibid., s. 148.

²⁰⁸ Ibid., s. 156.

²⁰⁹ Ibid., s. 166.

²¹⁰ Ibid., s. 179.

²¹¹ Ibid., s. 514.

dynastie Nguyễn se roku 1836 znovu setkáváme s požadavkem na omezení užívání symbolů draka a fénixe při výzdobě rituálních předmětů, užívaných při obřadech ve svatyních. Místo draka s pěti drápy (*rông*) a fénixe (*phượng*) vyhrazených panovníkovi se při výzdobě měly používat motivy jiných druhů draka (*giao long, con ly, con mãng*) a páva (*con trĩ*).²¹²

Draci se přirozeně objevují ve vietnamských mýtech, avšak často jsou vnímáni spíše jako zvířata – atributy božstev, než jako božstva samotná: Triêu Việt Vương dostal od vodního ducha, který jel na draku, magický dračí dráp, díky kterému se mu podařilo porazit čínská vojska,²¹³ a duch Long Đổ se Kao Pchienovi zjevil, jak jede na rudém draku.²¹⁴

Krom této animální povahy se draci také mohli měnit v lidi. Podle HNDD měl být jedním z žáků slavného učence Chu Văn Ana také dračí duch, jenž se převtělil do člověka, aby si našel učitele. Když zemi postihlo sucho, Chu Văn An žáka přemluvil, aby přes příkaz Nebes nesesílat déšť přeci trochu deště vytvořil.²¹⁵ Tuto legendu zaznamenává i LNCQ.²¹⁶ Drak je tedy, podobně jako na celém Dálném východě, i nositelem deště.

V legendách se také objevují případy, kdy ženy počaly dítě s drakem. Ve svatyni Voi Phục byl uctíván duch čtvrtého syna krále Lý Thánh Tônga, jehož zplodil drak.

Jednoho dne se šla králova konkubína Nguyễn Thị koupat do jezera Dâm Đàm, když tu se náhle objevil podivuhodný drak, který ji obtočil, po chvíli drak vyplivl vodu a vzletl do oblak, jeho vonné sliny pokryly tělo konkubíny. Ta se vrátila do paláce a asi šest dní poté se objevily známky těhotenství. Po čtrnácti měsících se jí narodil Král.²¹⁷

Panovníkův dračí syn ještě jako malé dítě zahnal sungské vojsko, které narušovalo hranice země, a nedlouho poté zemřel. Před smrtí svému otci řekl, že jeho čas na zemi vypršel a požádal ho, aby mu postavil chrámy na všech místech, na něž padne vlajka, se kterou jel do boje proti nepříteli. Vlajka, hnaná větrem, dopadla na 269 místech, kde král nechal postavit chrámy a hlavní svatyni mu založil na místě domu jeho matky.²¹⁸

Drak byl ve vietnamských náboženských představách, stejně jako na celém Dálném východě spojen s vodou. Krom toho, že byl drak mytickým předkem Vietnamců, mohl být také magickým zvířetem, samostatným božstvem i symbolem panovnické moci. S postupným

---

²¹² QSDB, s. 429.

²¹³ LNCQ, s. 169.

²¹⁴ Ibid., s. 152.

²¹⁵ HNDD, s. 68–69.

²¹⁶ LNCQ, s. 168.

²¹⁷ HLHC, s. 284.

²¹⁸ Ibid., s. 284–285.

prosazováním konfucianismu a upevňováním centrální moci bylo užívání tohoto symbolu postupně omezeno výlučně na panovníka.

3.4.2 Želva

Dalším posvátným zvířetem byla želva. Želvy byly, podobně jako draci, znameními. Podle DVSKTT panovníkům dynastií Lý a Trần poddaní darovali různé podivuhodné želvy – bílé želvy, želvy s abnormálním počtem končetin či očních zornic, případně želvy se znaky na krunýři. Nález takovéto želvy byl považován za příznivé znamení – např. roku 1119 hodnostář Thành Khánh daroval panovníkovi při zahájení trestné výpravy proti barbarům z jeskyně Ma Sa, želvu, jejíž oči měly šest zornic a na jejímž krunýři byl znak *vuong* (král). Většina nálezů podivuhodných želv je v DVSKTT zaznamenána z doby vlády dynastie Lý, především ze 12. století.

Ngô Sĩ Liên to komentuje následovně:

Želva je posvátné zvíře, protože má schopnost předpovídat budoucnost, ale je běžná v každé době, není jako drak nebo fénix nebo jednorožec, se kterými se málokdy setkáme. Přestože tehdy považovali želvy za dobré znamení, jak to, že je králi tak často předkládali? [Co se týče toho, že] měly na krunýřích znaky, to byly pouze bílé skvrny a černé šmouhy, které se střídaly [a o nichž] poddaní prohlašovali, že je to písmo, to vše, jen aby se zavděčili králi a lichotili mu, vůbec to nebyly opravdové znaky. Proto musí být panovník opatrný [v tom, koho] si váží.²¹⁹

V Ngô Sĩ Liênově komentáři se zračí změna přístupu k nadpřirozenu, s níž jsme se již opakovaně setkali. Panovník již v jeho době nemá tolik zapotřebí svou legitimitu stvrzovat nadpřirozenými prostředky. Naopak ji má stvrzovat správnou vládou. Želva může být jak posvátným tak obyčejným zvířetem, ale hlavní je, že se panovník nesmí nechat zaslepit lichocením hodnostářů, kteří se mu na základě náhodné zásluhy, jakou je například nález podivuhodné želvy, snaží zalíbit.

S funkcí želvy jako dobrého znamení souvisí to, že v legendách byla želva poslem, který sděloval vůli Nebes smrtelníkům. Tuto roli hraje již v pověsti o králi Thục Vuongovi, kterému se nedařila stavba města Cổ Loa. Král tedy postavil oltář, postil se a pak se modlil ke všem duchům, aby mu se stavbou pomohli. Na jaře se objevil stařec, který králi řekl, ať

---

²¹⁹ DVSKTT, s. 189.

očekává posla, který mu se stavbou pomůže. Tím poslem byla zlatá želva, která mluvila lidským hlasem a uměla předvídat budoucnost. Pomohla králi zničit démony, kteří bránili stavbě města, a darovala mu svůj dráp, z něhož Thục Vương nechal zhotovit kouzelnou kuši, která ho měla ochránit před nepřáteli.²²⁰

Nejznámější z vietnamských posvátných želv je želva z jezera Hoàn Kiếm (Jezera navraceného meče) v Hanoji, která si měla údajně od krále Lê Thái Tổa vzít nazpět kouzelný meč, který mu dříve seslala Nebesa, aby ze země vyhnal mingské okupanty.²²¹ Podle jiné, poněkud prozaičtější, verze legendy, král při vyjíždce na jezeře uviděl velkou želvu. Když na ni střílel, netrefil ji, a tak se na ni rozpráhl svým starým mečem, který získal, když povstal proti Mingům. Meč ale upustil do vody a již ho nenašel.²²²

Želva tedy sice byla posvátné zvíře, zároveň to však bylo zvíře jako každé jiné, které bylo možno bez problémů lovit. Rozhodně nedosahovala posvátnosti draka. Želva mohla být dobrým znamením, k němuž však bylo nutno přistupovat s rezervou.

---

²²⁰ LNCQ, s. 76–79, DVSKTT, s. 85.

²²¹ DNNTC, s. 579.

²²² TTNL, s. 154.

Závěr

V této práci jsme se zabývali problematikou horských a vodních kultů v tradičním Vietnamu, tedy v severním Vietnamu v období časově vymezeném koncem čínské nadvlády a ustavením stabilní dynastie Lý na počátku 11. stol. a francouzskou kolonizací Indočíny v druhé polovině 19. století. V deltě Rudé řeky, srdci vietnamské civilizace, byl život vždy určován vodním elementem a není tedy divu, že kultury hor a vod, reprezentující dichotomii vody a země, hrály v tradičním Vietnamu důležitou roli jak na úrovni lidové, tak na úrovni státní. O tom svědčí již etiologický mýtus vysvětlující původ Viêtů z dračího krále Lạc Long Quân a horské víly Âu Cơ a další mýty o vodních a horských božstvech, jejichž kořeny sahají hluboko do minulosti.

Ze studia dobových pramenů vyplývá, že důležitým faktorem, který ovlivňoval podobu vodních a horských kultů, byly postupné proměny vztahu státu a nadpřirozena. Zatímco za dynastií Lý a Trần hrály při správě státu stěžejní roli buddhismus a původní animistické představy, od 15. století nastal ve vietnamském politickém myšlení výrazný příklon ke konfuciánským principům, který přirozeně ovlivnil i způsob, jímž se stát vztahoval k nadpřirozenu. V důsledku tato změna způsobila posun od osobně pojímaného vztahu panovníka a nadpřirozených sil, které mu o své vůli pomáhají při správě státu, čímž stvrzují jeho legitimitu, k neosobní byrokratické proceduře, skrze niž jsou nadpřirozené síly výrazněji podrobovány autoritě panovníka, jehož legitimita vyplývá z mandátu Nebes.

Co se týče charakteristiky duchů hor a vod, jednalo se v naprosté většině případů o antropomorfní euhemerizovaná božstva, mezi nimiž převažovala mužská božstva nad ženskými. Tato božstva a duchové přicházeli do osobního styku se smrtelníky nejčastěji ve snech, na lidové úrovni tak činili i skrze média. Vlastností, která božstva definovala, byla jejich nadpřirozená schopnost magicky reagovat na modlitby lidí. Nejdůležitější kompetencí horských a vodních božstev byla vláda nad počasím, ale nápomocná mohla být i v různých jiných záležitostech, především v boji proti nepříteli, či v případě vodních božstev ve věcech bezpečné plavby. Horská božstva byla člověku v zásadě přátelská, avšak povaha vodních božstev byla ambivalentní a tato božstva mohla člověku škodit.

Pozornost jsme věnovali i praktickým stránkám uctívání duchů hor a vod. Duchové byli uctíváni na oltářích ve svatyních a chrámech, kde jim byly obětovány běžné obětiny, tedy potraviny, alkohol, vonné tyčinky, papírové peníze apod., v případě vodních božstev se setkáváme i s doklady lidských obětí. Počínaje 15. stoletím byly v rámci byrokratizace

nadpřirozena pověřenými úředníky hodnoceny v oficiálních hagiografiích zaznamenané zásluhy jednotlivých božstev. Na jejich základě byly duchům udělovány jmenovací dekrety a čestné tituly a byli rozděleni do tří tříd. Tento posun ve vztahu státu a nadpřirozena proměnil i samotná božstva, která byla do větší či menší míry přizpůsobena morálním požadavkům konfuciánských elit. S postupem času státní moc v čím dál větší míře ovlivňovala obřady obětování duchům. Ať již šlo o předpisy ohledně množství obětí duchům té které třídy, o omezování trvání slavností na počest duchům, či o fakt, že obřady k uctění státem uznaných duchů vykonávali pověřeni hodnostáři.

Zvláště významnou roli ve státním kultu hrála božstva dvou hor Tản Viên a Đòng Cỏ, o nichž jsme z tohoto důvodu pojednali v práci podrobněji, přičemž na vývoji jejich kultu lze dobře ilustrovat všechny trendy, které jsme výše zmínili v obecnější rovině.

V případě Ducha hory Tản Viên byla akcentována jeho úloha vládce nad počasím, tematizovaná v mýtu o boji Ducha hor a Ducha vod, který zaznamenávají všechny prameny. Kult Ducha hory Tản Viên si udržel svůj význam za všech dynastií a dodnes je považován za jednoho z Čtyř nesmrtelných, tedy čtyř nejvýznamnějších božstev Vietnamu.

Kult Ducha hory Đòng Cỏ zažil vzestup i úpadek. Vzhledem ke specifickému pojetí královské autority za dynastií Lý a Trần byl tento duch osobním ochráncem panovníka, jemuž se při Duchu hory Đòng Cỏ každoročně přísahala věrnost. S postupným prosazováním konfuciánských idejí při správě státu však význam tohoto ducha ve státním kultu od 15. století upadl, jelikož věrnost panovníkovi neměla být sankcionována přísahou božstvu, nýbrž měla být automatickou vlastností ctnostného poddaného.

Na rozdíl od duchů hor, jejichž kulty byly méně početné, ale o to výraznější, bylo množství vodních duchů v tradičním Vietnamu zřejmě nepřehledné. Vzhledem k heterogenosti této skupiny božstev jsme ji rozdělili podle původu na božstva přiznaně přírodní, na historické či pseudohistorické postavy a na duchy utonulých lidí.

K vodním duchům jsme také přiřadili vodní mytická zvířata, z nichž ve vietnamském prostředí nejvýrazněji vystupují drak a želva.

Drak, nejposvátnější ze zvířat, je mytickým předkem Vietnamců a tato role totemového zvířete se odrážela i ve zvyku starých Viêtů tetovat si draky na tělo, o němž máme doklady přinejmenším do 13. století. Celkově však z pramenů vyplývá tendence draka, až na výjimky, spíše než jako božstvo vnímat jako posvátné zvíře, jehož zjevení je dobrým znamením, případně jako nositele deště. Draci byli zřejmě odjakživa spojováni s panovnickou mocí.

S prosazováním konfucianismu byl postupně symbol draka pro obyčejné lidi tabuizován a zůstal vyhrazen pouze panovníkovi.

Oproti drakovi byla želva považována za zvíře méně posvátné. V legendách je želva často poslem nadpřirozených sil a nálezy podivuhodných želv byly považovány za dobré znamení.

Celkově z prostudovaných pramenů vyplývá, že oproti člověku nápomocným horským božstvům tvořila vodní božstva značně heterogenní skupinu a mohla člověku jak pomáhat, tak škodit. Zároveň je zřejmé, že docházelo k postupným proměnám vztahu státu a nadpřirozena a že s postupnou centralizací se stát ve stále větší míře snažil mít kontrolu nad kulty jednotlivých božstev, přičemž tento měnící se vztah státní moci a nadpřirozeného světa měl určitý vliv i na proměnu samotného charakteru božstev.

Použitá literatura

Prameny

- Adriano di St. Thecla: *Opusculum de sectis apud Sinenses et Tunkinenses, A Small Treatise on the Sects among the Chinese and Tonkinese: A Study of Religion in China and North Vietnam in the Eighteenth Century*. Dror, Olga (přel.). Ithaca, N. Y.: Southeast Asia Program Publications, Southeast Asia Program, Cornell University, 2002.
- Các trấn tổng xã danh bị lẫm. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. [Hà Nội]: NXB Thế Giới, [2007], s. 465–474.
- Dương Bá Cung: Hà Nội địa dư. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. [Hà Nội]: NXB Thế Giới, [2007], s. 29–94.
- Đại Nam nhất thống chí. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. [Hà Nội]: NXB Thế Giới, [2007], s. 543–630.
- *Đại Việt sử ký toàn thư*. Ngô Đức Thọ, Hoàng Văn Lâu (přel.). Hà Nội: NXB Khoa Học Xã Hội, 2010.
- Đoàn Thị Điểm: *Truyện kỳ tân phá*. Hà Nội: NXB Giáo Dục, 1962.
- Hà Nội sơn xuyên phong vực. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. [Hà Nội]: NXB Thế Giới, [2007], s. 145–226.
- Hoàng Đăng Quynh: Hoàn Long huyện chí. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. NXB Thế Giới, [Hà Nội, 2007] s. 275–294.
- Hoàng Việt địa dư chí. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. [Hà Nội]: NXB Thế Giới, [2007], s. 509–542.
- *Khâm Định Việt sử thông giám cương mục*. Kol. autorů (přel.) [online]. Hà Nội: NXB Giáo Dục, 1998 [citováno 10. 7. 2012].
Dostupné z <<http://www.viethoc.org/eholdings/sach/kdvstgcm.pdf>>.
- Lê Chất: Bắc Thành địa dư chí lục. In Nguyễn Thúy Nga, Nguyễn Văn Nguyên (ed.): *Địa chí Thăng Long trong thư tịch Hán Nôm*. [Hà Nội]: NXB Thế Giới, [2007], s. 475–508.

- Lý Tế Xuyên: *Việt Điện U Linh*. Hà Nội: NXB Văn Học, 2001.
- Lý Tế Xuyên: *Departed Spirits of the Việt Realm*. Brian E. Ostrowski, Brian A. Zottoli (přel.) [online]. [Ithaca]: Cornell University Southeast Asian Program, 1999 [citováno 10. 7. 2012].
Dostupné z <<http://seap.einaudi.cornell.edu/system/files/departedspirits.pdf>>.
- Ngô Thì Sĩ: *Việt sử tiêu án* [online]. [Hà Nội]: NXB Văn Sử, 1991 [citováno 10. 7. 2012]. Dostupné z <<http://www.viethoc.org/eholdings/sach/vsta.pdf>>.
- Nguyễn Trãi: *Nguyễn Trãi toàn tập*. Hà Nội: NXB Khoa học Xã hội, 1976.
- Phạm Đình Hồ, Nguyễn Ân: *Tang Thương Ngẫu Lục*. Hà Nội: NXB Văn Học, 2001.
- Phan Thúc Trục: *Quốc sử di biên*. Nguyễn Thị Oanh et al. (přel.). [Hà Nội]: NXB Khoa học xã hội, 2010.
- Quốc triều chiếu lệnh thiện chính. In Nguyễn Ngọc Nhuận, Lê Tuấn Anh, Trần Thị Kim Anh (přel.): *Một số văn bản điển chế và pháp luật Việt Nam, Tập I (từ thế kỷ XV đến XVIII)*. Hà Nội: NXB Khoa học xã hội, 2006.
- Vũ Phương Đê: *Công Dư Tiệp Ký*. Hà Nội: NXB Văn học, 2001.

Literatura

- Đinh Khắc Thuận: Vấn đề Thành hoàng làng. In *Nghiên cứu Tôn giáo*. Č. 3, 2001, s. 64–67.
- Dror, Olga: *Cult, Culture, and Authority: Princess Liễu Hạnh in Vietnamese History*. Honolulu: University of Hawai'i, 2007.
- Durand, Maurice, Huard, Pierre: *Connaissance du Việt-nam*. Paris – Hanoi: Imprimerie nationale – École française d'Extrême Orient, 1954.
- Lê Thị Hiền: *Việc phụng thờ Sơn Tinh ở Hà Tây: bản chất và nguồn gốc*. [Hà Nội]: NXB Khoa Học Xã Hội, [2010].
- Loewe, Michael: *Divination, mythology and monarchy in Han China*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Nguyễn Thế Anh: La conception de la monarchie divine dans le Việt Nam traditionnel. In *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*. Année 1997, Volume 84, Numéro 1, s. 147–157.
- Nguyễn Tường Miêu (ed): *Núi Ba Vì: Truyền thuyết và lịch sử*. Hà Nội: NXB Văn Hóa Dân Tộc, 2006.
- Phan Kế Bình: *Việt Nam Phong Tục*. [Hà Nội]: NXB Văn Học, [2008].

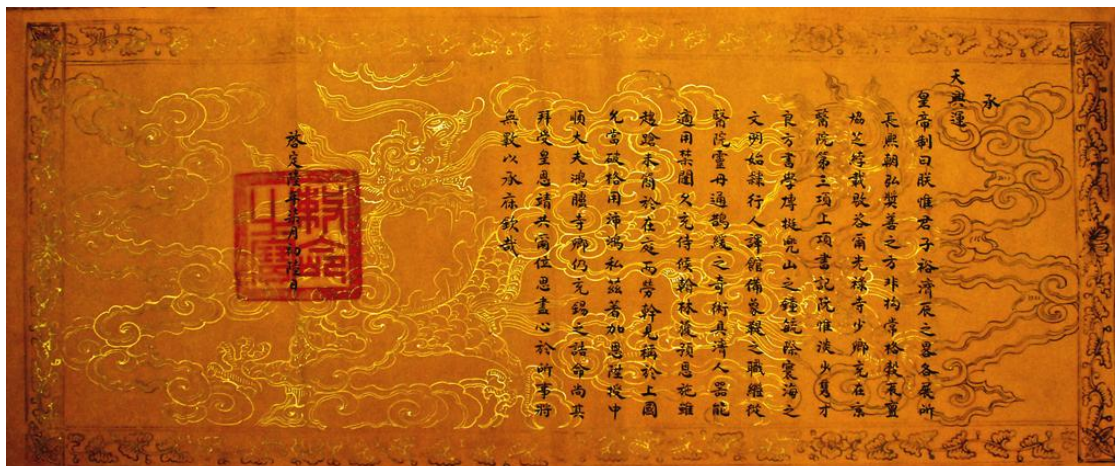
- Schafer, Eduard H.: *The Vermilion Bird: T'ang Images of the South*. Berkley – Los Angeles: University of California Press, 1967.
- Tạ Chí Đại Trường: *Thần Người và Đất Việt*. [Hà Nội]: NXB Văn Hóa Thông Tin, [2006].
- Taylor, Keith Weller: *The Birth of Vietnam*. Berkley – Los Angeles – Oxford: University of California Press, 1983.
- Taylor, K. W.: Notes on Việt điện u linh tập. In *Vietnam Forum: A review of Vietnamese Culture and Society*. No. 8, summer-fall 1986, Yale Center for International and Areal Studies, Council of Southeast Asian Studies, s. 26–59.
- *Từ điển tiếng Việt phổ thông*. TP. Hồ Chí Minh: NXB Phương Đông, 2010.
- Vũ Ngọc Khánh: *Đạo Thánh ở Việt Nam*. [Hà Nội]: NXB Văn Hóa Thông Tin, [2001].
- Vương Lộc: *Từ điển từ cổ*. Hà Nội – Đà Nẵng: NXB Đà Nẵng – Trung tâm Từ điển học, 2002.
- Wolters, O. W.: *Monologue, Dialogue and Tran Viet Nam: [A manuscript comprised of materials completed by O. W. Wolters before his death.]* [online]. [cit. 10. 7. 2012] Dostupné z http://ecommons.library.cornell.edu/bitstream/1813/13117/1/Wolters_TrانVietnam.pdf.
- Yu Insun: Yugyōga Pet'namesō kukkainyōmūro sōngniptoen kwajōng. In *Suvannabhumi*. Č. 3, 2011, s. 1–23.

Internetové zdroje

- <http://www.viethoc.org/phorum/read.php?15,44474>
- <http://www.vnmilitaryhistory.net/index.php?topic=23765.30>
- <http://vhttdlvinhphuc.vn/Article.aspx?c=dialinhVP&a=1447>
- <http://nhattao.aijsc.com/?p=44>
- <http://www.baohaiquan.vn/pages/rung-lim-nghin-nam-tuoi-o-ngoai-thanh-ha-noi-keu-cuu.aspx>
- <http://www.lyhocdongphuong.org.vn/van-hien-lac-viet/chi-tiet/hinh-tuong-con-rong-trong-my-thuat-dan-gian-viet-nam-451/>

Obrazová příloha

- 1) Královský edikt ustavující hodnost ducha (*sắc phong*).
- 2) Zlatá kniha (*kim sách*), v níž je zaznamenána hagiografie ducha.
- 3) Destička ducha (*bài vị*) na dračím trůnu (*long ngàì*).
- 4) Destička ducha nesená na dračích nosítkách (*long kiệu*).
- 5) Procesí při slavnosti k počtě ducha (*đám rước*).
- 6) Oltář ducha (*bàn thờ*) s obětinami (*lễ vật*).
- 7) Svatyně Và ve vesnici Vân Gia, v níž je uctíván Duch hory Tản Viên.
- 8) Nádoba na pálení vonných tyčinek.
- 9) Drak z období dynastie Lê.
- 10) Posvátná želva z Jezera navraceného meče v Hanoji.

1) Královský edikt ustavující hodnotu ducha (*sách phong*).

Zdroj: <<http://www.viethoc.org/phorum/read.php?15,44474>>.

2) Zlatá kniha (*kim sách*), v níž je zaznamenána hagiografie ducha.

Zdroj: <<http://www.vnmilitaryhistory.net/index.php?topic=23765.30>>.

3) Destička ducha (*bài vị*) na dračím trůnu (*long ngà*).

Zdroj: <<http://vhthdlvinhphuc.vn/Article.aspx?c=dialinhVP&a=1447>>.

4) Destička ducha nesená na dračích nosítkách (*long kiệu*).

Zdroj: <<http://nhattao.aijsc.com/?p=44>>.

5) Procesí při slavnosti k poctě ducha (*đám rước*).

Durand, Maurice, Huard, Pierre: *Connaissance du Viêt-nam*, s. 79.

6) Oltář ducha (*bàn thờ*) s obětinami (*lễ vật*).

Zdroj: Archiv autorky.

7) Svatyně Và ve vesnici Vân Gia, v níž je uctíván Duch hory Tản Viên.

Zdroj: <<http://www.baohaiquan.vn/pages/rung-lim-nghin-nam-tuoi-o-ngoai-thanh-ha-noi-keu-cuu.aspx>>.

8) Nádoba na pálení vonných tyčinek.

Zdroj: Archiv autorky.

9) Drak z období dynastie Lê.

Zdroj: < <http://www.lyhocdongphuong.org.vn/van-hien-lac-viet/chi-tiet/hinh-tuong-con-rong-trong-my-thuat-dan-gian-viet-nam-451/>>.

10) Posvátná želva z Jezera navraceného meče v Hanoji.

Zdroj: Archiv autorky.